

RAPORTEJA 225

KESTÄVÄSTI JA VASTUULLISESTI MONIPUOLISTA ARVONLISÄÄ

Luonnontuotealan toimintaohjelma 2030

JUHA RUTANEN, SIRKKU WACKLIN JA BIRGITTA PARTANEN

KESTÄVÄSTI JA VASTUULLISESTI MONIPUOLISTA ARVONLISÄÄ

Luonnontuotealan toimintaohjelma 2030

JUHA RUTANEN, SIRKKU WACKLIN JA BIRGITTA PARTANEN

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Maa- ja metsätalous-
ministeriö

HELSINGIN YLIOPISTO
RURALIA-INSTITUUTTI

2023

Julkaisija Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
www.helsinki.fi/fi/ruralia-instituutti

Sarja Raportteja 225

Kannen kuva Heli Pirinen

ISBN 978-951-51-8656-0 (pdf)
ISSN 1796-0630 (pdf)

ESIPUHE

Luonnontuoteala on kasvuala, jonka toiminta ulottuu elintarvikkeiden lisäksi muun muassa kosmetiikkaan ja muihin hyvinvointituotteisiin, rehuihin, väri- ja tekstiiliteollisuuden tuotteisiin, lääkkeisiin ja rohdoksiin sekä matkailu- ja hyvinvointipalveluihin. Runsaat ja uusiutuvat luonnontuotevarat mahdollistavat useimpien luonnontuotteiden kestävän käytön lisäämisen. Alan kasvua tukevat raaka-aineidemme runsauden ja erityisominaisuuksien lisäksi kestävyyttä ja hyvinvointia korostavat trendit. Kehityssuunnat tarjoavat valtavasti mahdollisuuksia luonnontuotteisiin pohjautuville korkean jalostustasteen tuotteille.

Luonnontuotealalle laadittu uusi toimintaohjelma suuntaa alan tutkimus- ja kehittämistoimintaa ja resurssien käyttöä nostaen esille luonnontuotealan kestävän kasvun kannalta keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet. Ohjelma on tarkoitettu työkaluksi alan kehittäjille, kouluttajille, tutkijoille, yrittäjille sekä rahoittajille. Luonnontuotealan kasvumahdollisuuksiin on jo aiemmin tartuttu vireällä kehittämistyöllä, mutta alalla on edelleen paljon tehtävää tuleville hankkeille ja tulevalle toimintaohjelmakaudelle. Luonnontuotealan moninaisuus, kansainväliset kriisit ja energiakustannusten nousu tuovat tähän omat haasteensa.

Luonnontuotealalla ja alan toimintaohjelmalla on liittymäkohtia moniin kansallisiin ja kansainvälisiin ohjelmiin ja strategioihin. Luonnontuotealan raaka-ainetuotannon, jalostuksen ja markkinoinnin kehittämisessä huomioon otettavia tavoitteita on tunnistettavissa erityisesti vihreään ja kestävään kehitykseen, metsien ja luonnonvarojen käyttöön, ruokasektoriin ja matkailuun liittyvissä ohjelmissa. Luonnontuoteala liittyy ja tarjoaa ratkaisuja myös terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen, huoltovarmuuden sekä aluetalouksien vahvistamisen tavoitteisiin.

Vuoteen 2030 ulottuvan Luonnontuotealan toimintaohjelman visiona on Luonnosta kestävästi ja vastuullisesti monipuolista arvonlisää. Ohjelmassa asetettuja pää tavoitteita ovat luonnontuoteraaka-aineiden markkinoiden toimivuuden parantuminen, jalostustoiminnan kasvu ja nykyistä korkeampi arvonlisä sekä alan toiminnan kasvua ja kestävyyttä tukevan toimintaympäristön kehittyminen.

Ohjelman kokoamiseen osallistettiin laajasti alan toimijoita eri puolilta Suomea useiden työpajojen sekä yrittäjille ja alan kehittäjille suunnattujen kyselyjen avulla. Lisäksi tarkasteltiin luonnontuotealalla aiemmin toteutetun hanketoiminnan sisältöä ja tuloksia. Alan kehittämistarpeet ja -keinot tunnistettiin ennakoiden luonnontuotealaan lähitulevaisuudessa vaikuttavia tekijöitä.

Toimintaohjelman laatimisprosessista ovat vastanneet Juha Rutanen Helsingin yliopisto Ruralia-instituutista, luonnontuotealan toimialapäällikkö Sirkku Wacklin ja toiminnanjohtaja Birgitta Partanen Arktiset Aromit ry:stä. Hankkeina valmisteluun ovat osallistuneet Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman rahoittama Ruokasektorin koordinaatiohanke sekä maa- ja metsätalousministeriön rahoittama Lähiruokaa, luomua ja luonnontuotteita – Ruokasektorin koordinaatio -hanke.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	7
ABSTRACT	9
SAMMANDRAG	11
JOHDANTO	13
1 LUONNONTUOTEALAN NYKYTILA	14
1.1 Luonnontuotealalla on monipuolista yrittäjyyttä	14
1.2 Runsaat luonnonvarat ovat alan kestävän raaka-ainetuotannon perusta	16
1.3 Luonnontuotealan toimintaympäristö ja palvelutarjonta ovat rakentumassa	18
2 KOKEMUKSET AIEMMASTA LUONNONTUOTEALAN TOIMINTAOHJELMASTA	20
3 LUONNONTUOTEALAN VAIKUTTAVAT ILMIÖT JA TRENDIT	24
4 LUONNONTUOTEALALLA ON VAHVA OHJELMAKYTKENTÄ JA RATKAISUJEN TARJOAJAN ROOLI	27
4.1 Luonnontuotteilla edistetään kestäväää kasvua	28
4.2 Luonnontuoteala on biotalouden ytimessä	29
4.3 Luonnontuotteilla monipuolistetaan metsien kestäväää käyttöä	30
4.4 Luonnontuotteet ovat osa luomutuotantoa, lähiruokaa ja kestäväää ruokajärjestelmää	30
4.5 Luonnontuotteet tuovat Suomen matkailuun lisää vetovoimaa	32
4.6 Luonnontuotteiden keruusta saadaan virkistystä ja hyvinvointia	33
4.7 Luonnontuotealan kehitys toteuttaa yrittäjyyden ja alueiden elinvoiman edistämisen tavoitteita	34
5 LUONNONTUOTEALAN SWOT	35
6 LUONNONTUOTEALAN TOIMINTAOHJELMA 2030	38
6.1 Visio, tavoitteet ja strategiset painopisteet	38
6.2 Kestävän raaka-ainetuotannon ja raaka-ainemarkkinoiden kehittäminen	39
6.3 Luonnontuotteiden jalostuksen lisääminen ja jalostusasteen nostaminen	40
6.4 Liiketoiminnan kasvua ja kestävyyttä tukevan toimintaympäristön kehittäminen	41
6.5 Toimintaohjelman organisointi ja seuranta	42
LÄHTEET	43

TIIVISTELMÄ

Luonnontuoteala on monipuolisesti eri elinkeinoihin ulottuva kasvuala, jonka mahdollisuudet ovat nousseet vahvasti esille niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Luonnonmarjoja, -sieniä ja -kasveja on ryhdytty hyödyntämään elintarvikkeiden lisäksi muun muassa kosmetiikassa ja muissa hyvinvointituotteissa, väri- ja tekstiiliteollisuuden tuotteissa, lääkkeissä ja rohdoksissa sekä matkailu- ja hyvinvointipalveluissa. Markkinamahdollisuuksia on runsaasti esimerkiksi ravintolisissä.

Runsaat ja uusiutuvat luonnontuotevarat mahdollistavat useimpien luonnontuotteiden kestävästä käytöstä lisäämisen. Alan kasvua tukevat raaka-aineidemme runsauden ja erityisominaisuuksien lisäksi muun muassa kestävyttä ja hyvinvointia korostavat trendit ja markkinat. Luonnontuotealan kasvumahdollisuuksiin on jo tartuttu vireällä kehittämistyöllä, mutta alalla on edelleen paljon tehtävää tuleville hankkeille ja tulevalle toimintaohjelmakaudelle. Luonnontuotealan moninaisuus tuo tähän omat haasteensa.

Luonnontuotealalle laadittu uusi toimintaohjelma suuntaa alan tutkimus- ja kehittämistoimintaa ja resurssien käyttöä nostaen esille luonnontuotealan kestävästä kasvun kannalta keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet. Ohjelman kokoamiseen osallistettiin laajasti alan toimijoita eri puolilta Suomea. Alan kehittämistarpeet ja -keinot tunnistettiin ennakkoiden luonnontuotealaan lähitulevaisuudessa vaikuttavien tekijöiden avulla.

Luonnontuotealan kehittämiskohteet liittyvät erityisesti raaka-aineiden saatavuuteen, mutta samalla niiden osittain kehittymättömiin markkinoihin. Teollisen mittakaavan jalostajia on vain muutamia, jolloin myös useimpien raaka-aineiden kysyntä jää pieneksi. Toiminnan ja yrityskoon pienuuden takia luonnontuotealalla toimivilla yrityksillä on rajalliset resurssit toiminnan kehittämiseen, investointeihin tai palvelujen hankkimiseen. Yhteistyön tiivistämisen ja rahoituslähteiden monipuolisen hyödyntämisen avulla TKI-toimintaa on mahdollista saada vahvistumaan.

Luonnontuotealan kestävyden korostamisella niin keruussa kuin tuotannon vesi- ja hiilijalanjäljen osalta on kasvava merkitys. Vienninedistämistoiminnan ja yleistyvän verkkokaupankäynnin lisäksi lähimarkkinat voivat tarjota alan yrityksille kasvua. Luonnontuotealan uhkakuvat puolestaan liittyvät erityisesti keruutyövoiman saatavuuteen sekä kustannusten nousuun, jotka voivat romahduttaa raaka-aineiden saatavuuden ja hintakilpailukyvyyn. Kansainväliset kriisit, yleinen hintojen nousu ja kuluttajien ostovoiman heikkeneminen supistavat varsinkin korkean jalostusasteen tuotteiden kysyntää niin kotimaisilla kuin kansainvälisilläkin markkinoilla.

Vuoteen 2030 ulottuvan Luonnontuotealan toimintaohjelman visiona on **Luonnosta kestävästi ja vastuullisesti monipuolista arvonnalisää**. Ohjelmassa asetettuja pää-tavoitteita ovat luonnontuoteraaka-aineiden markkinoiden toimivuuden parantuminen, jalostustoiminnan kasvu ja nykyistä korkeampi arvonnalisä sekä alan toiminnan kasvua ja kestävyttä tukevan toimintaympäristön kehittyminen.

Kestävään raaka-ainetuotantoon ja raaka-ainemarkkinoiden toimivuuteen ohjelmassa tähdätään aktiivisella keruutoiminnalla, edistämällä luomukeruualueiden muodostumista, kehittämällä talteenoton menetelmien kestävyttä, teknologiaa ja kustannustehokkuutta sekä hyödyntämällä avointa metsä- ja luontotietoa. Toiminnan kes-

tävyuden osoittamiseksi on tarpeen selvittää ja pienentää toiminnan hiili- ja vesijalanjälkeä. Keruuseen huonosti soveltuvien lajien osalta keinona on edistää niiden viljelyä ja puoliviljelyä. Koko alan kannalta on erityisen tärkeää aktivoida ja kehittää luonnontuotteiden sekä niistä valmistettujen välituotteiden ammattimaista tukku- ja välitystoimintaa. Alan arvoketjujen laajeneminen edellyttää välituotteiden tuotantoa. Pienet jalostajat puolestaan voivat raaka-aineiden saatavuuden parantuessa suunnata resurssiaan tuotekehitykseen.

Luonnontuotteiden jalostuksen lisäämiseen ja jalostusasteen nostamiseen ohjelmassa tähdätään muun muassa aktivoimalla uusia jalostavia yrityksiä ja jalostavaa teollisuutta mukaan alan arvoketjuihin sekä selvittämällä alan tuotteiden markkinoita ja kaupallisia mahdollisuuksia. Lisäksi on tarpeen vahvistaa alan yrittäjien ja kehittäjien osaamista ja tiedon välittymistä uusien tuotteiden, palvelujen ja liiketoiminnan kehittämiseksi. Huomiota on kiinnitettävä laadun hallintaan sekä toiminnan kestävyuden kehittämiseen. Tuote- ja palvelukehityksen ja uuden teknologian käyttöönoton onnistumiseksi yrityksiä on kannustettava yhteistyöhön ja rahoitustukien tehokkaaseen hyödyntämiseen.

Luonnontuotealan liiketoiminnan kasvua ja kestävyyttä tukevaa toimintaympäristöä kehitetään lisäämällä alan tutkimusta sekä tiivistämällä alan tutkimuksen, koulutuksen, kehittämistyön ja yritysten yhteistyötä ja tiedonvaihtoa. Lisäksi on tarpeen kehittää alan koulutusta, innovaatioympäristöjä ja asiantuntijapalveluja. Tieto- ja osaamisohjaa vahvistamalla luodaan perustaa alan uudelle liiketoiminnalle, innovaatioille, kestäväälle kasvulle ja toimintatapojen uudistamiselle. Kehittämistavoitteiden saavuttamiseksi hanketoimintaan ja muuhun toimialatukeen tarvitaan lisää pitkäjänteisyyttä sekä toiminnan yhteensovittamista.

Luonnontuotealan toimintaohjelmaa toteutetaan vuosina 2023–2030. Toimintaohjelman toimeenpanoa ja seurantaa varten kootaan laajapohjainen yhteistyöryhmä, joka lisäksi tarvittaessa painottaa tai tarkentaa ohjelman toteuttamista. Toimintaohjelmaa toteutetaan pääosin alueellisten, valtakunnallisten ja kansainvälisten eri ohjelmien hankkeiden avulla. Viestintä on keskeinen osa toimintaohjelman toimeenpanoa ja tukee sen tavoitteiden saavuttamista ohjaamalla toimijoita vuoropuheluun ja yhteistyöhön.

ABSTRACT

DIVERSE ADDED VALUE THROUGH SUSTAINABLE AND RESPONSIBLE MEASURES – ACTION PLAN FOR THE NON-WOOD FOREST PRODUCTS SECTOR 2030

The non-wood forest products (NWFP) sector is a growth sector spanning a range of livelihoods, and its potential has come strongly to the fore both in Finland and abroad. In addition to food products, wild berries, fungi and plants have been utilised in, for example, cosmetics and other wellbeing products, products of the dyestuff and textile industry, medicinal and herbal products, as well as tourism and welfare services. There are plenty of marketing opportunities, for example, in food supplements.

Abundant and renewable non-wood forest products allow increased sustainable use of most NWFPs. In addition to the abundance and special properties of our raw materials, the sector's growth is supported by trends and markets that emphasise, among other things, sustainability and wellbeing. While the growth potential of the NWFP sector has already been seized through active development efforts, a lot remains to be done in the field with future projects starting with the next action plan term. The diversity of the sector poses its own challenges.

The new action plan for the NWFP sector directs research and development activities and resource use in the field, focusing on the goals and measures central to sustainable growth. A wide range of operators from all over Finland were engaged in drawing up the plan. Development needs and measures for the sector were identified in anticipation of factors affecting it in the near future.

The development targets of the NWFP sector relate particularly to the availability of raw materials, as well as their partially undeveloped markets. Only a handful of industrial scale processors exist, which means that the demand for most raw materials is low. The minor scale of operations and businesses leaves NWFP companies with limited resources for the development of operations, investment or the procurement of services. RDI operations can be boosted through intensified collaboration and the diverse utilisation of funding sources.

It is increasingly important to emphasise the sustainability of the NWFP sector in terms of both resource harvesting and the water and carbon footprint of production. In addition to export promotion and increasing e-commerce, the local markets can offer growth to businesses in the field. At the same time, threats to the NWFP sector relate particularly to the availability of harvesting labour and the increase in costs, which may cause a collapse in the availability of raw materials and price competitiveness. International crises, the general increase in prices and the decrease in consumer purchasing power are reducing demand for highly processed products in both domestic and international markets.

The vision of the action plan for the non-wood forest product sector, which extends to 2030, is **Diverse added value from nature through sustainable and responsible measures**. The primary goals set in the plan include the improved functioning of the NWFP raw materials market and the growth and increasing added value of processing operations,

as well as the development of an operating environment that supports the growth and sustainability of the sector.

The plan strives for sustainable raw material production and the appropriate functioning of the raw material market by enhancing harvesting operations, promoting the formation of sites for organic harvesting, developing the sustainability, technical solutions and cost-efficiency of harvesting methods, and utilising open-access knowledge pertaining to forests and the environment. To demonstrate the sustainability of operations, it is necessary to investigate and reduce their carbon and water footprint. In the case of species that are poorly suited to harvesting, the fit-for-purpose means is to promote their cultivation and semi-cultivation. For the sector as a whole, it is of particular importance to activate and develop the professional wholesale and brokerage of natural products and intermediate goods derived from them. The expansion of the sector's value chains requires the manufacture of intermediate goods. As the availability of raw materials improves, small-scale processors can allocate their resources to product development.

The action plan aims to increase the processing of non-wood forest products and the degree of processing, for example, by engaging new processing businesses and processing industry operators to join the sector's value chains as well as by investigating the markets and commercial opportunities of products in the field. In addition, the skills of entrepreneurs and developers in the sector must be strengthened, as must the exchange of information for the development of products, services and business operations. Attention must be paid to both quality management and the development of operational sustainability. If product and service development and the deployment of new technical solutions are to succeed, businesses must be encouraged to collaborate and make effective use of financial subsidies.

An operating environment that supports the growth and sustainability of business operations in the NWFP sector will be developed by increasing research in the field and by intensifying cooperation and information exchange among research, education, development and businesses in the field. Moreover, training, innovation environments and specialist services in the sector must be developed. A foundation for new business operations, innovation, sustainable growth and the redesign of practices will be established by strengthening the knowledge and skills base. In order to achieve the development goals, a long-term approach along with coordination of operations are needed in project activities and other sector-specific support.

The action plan for the non-wood forest products sector will be implemented in the period 2023–2030. A broad-based cooperation group will be established for the implementation and associated monitoring of the plan. If necessary, the group will select key focus areas for the implementation or further elaborate on the plan. The action plan is primarily implemented through projects under various regional, national and international programmes. Communication is a key part of the implementation of the plan, supporting the achievement of its goals by guiding operators towards dialogue and cooperation.

SAMMANDRAG

ETT MÅNGSIDIGT MERVÄRDE PÅ ETT HÅLLBART OCH ANSVARSFULLT SÄTT – HANDLINGSPROGRAM FÖR NATURPRODUKTBRANSCHEN 2030

Naturproduktbranschen är en mångsidig tillväxtbransch som sträcker sig till olika näringsgrenar och dess möjligheter har blivit starkt framträdande både i Finland och internationellt. Förutom i livsmedel har man börjat utnyttja vilda bär, svampar och växter bland annat i kosmetika och andra välbefinnandeprodukter, färg- och textilindustriprodukter, läkemedel och naturmediciner samt i turism- och wellness-tjänster. Det finns gott om marknadsmöjligheter till exempel i fråga om kosttillskott.

De rikliga och förnybara naturresurserna gör det möjligt att öka den hållbara användningen av de flesta naturprodukter. Tillväxten inom branschen stöds förutom av våra råvarors riklighet och unika egenskaper också bland annat av trender och marknader som betonar hållbarhet och välbefinnande. Tillväxtpotentialen inom naturproduktbranschen har redan tagits till vara genom ett intensivt utvecklingsarbete, men det finns fortfarande mycket kvar att göra inom branschen för kommande projekt och den kommande programperioden. Mångfalden inom naturproduktbranschen medför sina egna utmaningar.

Det nya handlingsprogrammet för naturproduktbranschen styr forsknings- och utvecklingsverksamheten och resursanvändningen inom branschen och lyfter fram de mål och åtgärder som är centrala med tanke på en hållbar tillväxt inom naturproduktbranschen. I sammanställandet av programmet deltog många aktörer inom branschen från olika håll i Finland. Behoven och medlen som behövs för att utveckla branschen identifierades i förväg med fokus på faktorer som påverkar naturproduktbranschen inom den närmaste framtiden.

Utvecklingsobjekten inom naturproduktbranschen hänför sig särskilt till tillgången på råvaror, men också till delvis utvecklade marknader för dem. Det finns endast ett fåtal tillverkare i industriell skala, vilket innebär att efterfrågan på de flesta råvaror också är liten. Eftersom verksamheten är liten och företagen små har företag inom naturproduktbranschen begränsade resurser för utveckling av verksamheten, investeringar och anskaffning av tjänster. Ett ökat samarbete och ett mångsidigt utnyttjande av finansieringskällor gör det möjligt att stärka verksamheten inom forskning, utveckling och innovation.

Betoningen på hållbarhet inom naturproduktbranschen, både när det gäller insamling och produktionens vattenanvändning och koldioxidavtryck, blir allt viktigare. Utöver exportfrämjande verksamhet och den allt vanligare näthandeln kan lokala marknader erbjuda företagen i branschen tillväxt. Hotbilderna inom naturproduktbranschen hänger å sin sida särskilt samman med tillgången på insamlingsarbetskraft och stigande kostnader, vilka kan leda till att tillgången till råvaror och pris konkurrenskraften kollapsar. Internationella kriser, allmänna prisökningar och konsumenternas försvagade köpkraft minskar i synnerhet efterfrågan på produkter med hög förädlingsgrad på både inhemska och internationella marknader.

Visionen för handlingsprogrammet för naturproduktsbranschen 2030 är ett **mångsidigt mervärde av naturen på ett hållbart och ansvarsfullt sätt**. De viktigaste målen som ställts upp i programmet är att marknaden för råvaror till naturprodukter ska fungera bättre, att förädlingsverksamheten ska öka och att mervärdet ska vara högre än för närvarande samt att det ska utvecklas en verksamhetsmiljö som stöder branschens tillväxt och hållbarhet.

Målet för programmet är hållbar råvaruproduktion och en fungerande råvarumarknad genom aktivering av insamlingsverksamheten, främjande av uppkomsten av ekologiska insamlingsområden, utveckling av hållbarheten, tekniken och kostnadseffektiviteten i metoderna för insamling samt utnyttjande av öppna skogs- och naturdata. För att visa att verksamheten är hållbar är det nödvändigt att utreda och minska koldioxidavtrycket och vattenanvändningen inom verksamheten. När det gäller arter som är olämpliga för insamling är metoden att främja odling och halvodling av dem. För hela branschen är det särskilt viktigt att aktivera och utveckla professionell grossist- och förmedlingsverksamhet för naturprodukter och mellanprodukter som tillverkas av dem. Utvidgning av värdekedjorna inom branschen kräver produktion av mellanprodukter. Små förädlare kan i sin tur allteftersom tillgången på råvaror förbättras inrikta sina resurser på produktutveckling.

Programmet syftar till att öka förädlingen av naturprodukter och höja förädlingsgraden bland annat genom att aktivera nya förädlande företag och förädlingsindustri i branschens värdekedjor samt genom att utforska marknaden och affärsmöjligheterna för produkter inom sektorn. Dessutom är det nödvändigt att stärka företagarnas och utvecklarnas kompetens och förmedlingen av kunskap för att utveckla nya produkter, tjänster och affärsverksamhet. Uppmärksamhet måste fästas vid kvalitetsstyrning och utveckling av verksamhetens hållbarhet. För att produkt- och tjänsteutvecklingen och införandet av ny teknik ska vara framgångsrik måste företagen uppmuntras till samarbete och effektivt utnyttjande av ekonomiska stöd.

En verksamhetsmiljö som stöder tillväxten och hållbarheten i affärsverksamheten inom naturproduktbranschen utvecklas genom att öka forskningen inom branschen och genom att intensifiera samarbetet och informationsutbytet mellan forskning, utbildning, utvecklingsarbete och företag. Dessutom är det nödvändigt att utveckla utbildningen, innovationsmiljöerna och experttjänsterna inom branschen. Genom att stärka informations- och kunskapsbasen skapas en grund för ny affärsverksamhet, innovationer, hållbar tillväxt och förnyande av verksamhetssätten. För att utvecklingsmålen ska nås behövs mer långsiktighet och samordning av projektverksamheten och annat branschstöd.

Handlingsprogrammet för naturproduktsbranschen genomförs 2023–2030. För genomförandet och uppföljningen av handlingsprogrammet bildas en bred samarbetsgrupp, som också kommer att betona eller specificera genomförandet av programmet vid behov. Handlingsprogrammet genomförs huvudsakligen med hjälp av projekt inom olika regionala, nationella och internationella program. Kommunikation är en central del av genomförandet av handlingsprogrammet och stöder uppnåendet av målen genom att styra aktörerna till dialog och samarbete.

JOHDANTO

Suomen luonto tuottaa monipuolisesti raaka-aineita, joista voidaan kehittää uutta liike-toimintaa eri elinkeinoaloille. Luonnontuotteita ja niiden ainesosia voidaan hyödyntää paitsi elintarvikkeissa myös hyvinvointituotteissa, kosmetiikassa, lääkeaineina ja rohdoksina, väri- ja tekstiiliteollisuudessa sekä tuotteisiin pohjautuvissa matkailu- ja hyvinvointipalveluissa.

Luonnontuotealan toimintaohjelman tarkoituksena on suunnata ja koota alan tutkimus- ja kehittämistyötä, jotta alan tarjoamat mahdollisuudet kyettäisiin hyödyntämään, ja alalle kohdennetuille resursseille saataisiin lisää vaikuttavuutta. Ohjelma on tarkoitettu työkaluksi alan kehittäjille, kouluttajille, tutkijoille, yrittäjille sekä rahoittajille. Toimintaohjelmassa kuvataan luonnontuotealan kehittämisen tavoitteet ja painopisteet. Esitettävät tavoitteet ja toimenpiteet on muotoiltu alalta tunnustettujen kehittämistarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan ennakoiden alaan lähitulevaisuudessa vaikuttavia ilmiöitä ja trendejä.

Toimintaohjelman päivitysprosessiin on osallistettu luonnontuotealan toimijoita ja asiantuntijoita eri puolilta Suomea. Työn käynnistymisestä ja siihen osallistumisesta tiedotettiin alan toimijakentälle luonnontuotealan tapahtumien ja viestintäkanavien lisäksi 17.9.2021 järjestetyssä webinaarissa. Syksyn kolmessa verkossa järjestetyssä ennakoitityöpajassa (12.10., 25.10. ja 9.11.2021) käsiteltiin luonnontuotealaan liittyviä arvoja, ilmiöitä, trendejä sekä niihin pohjautuvia kehittämiskohteita SWOT- ja PESTEL-analyysinä hyödyntäen. Laajan muodostuneen aineiston koostamisen jälkeen työskentelyä jatkettiin 23.–24.2.2022 järjestetyissä verkkotyöpajoissa, joissa käsiteltiin teemoittain luonnontuotealan kehittämiskohteita ja avaintoimenpiteitä.

Valmistelutyötä on tehty yhteistyössä luonnontuotealan toimialaraportoinnin kanssa. Lisäaineistoa toimintaohjelman laatimisen tueksi hankittiin erilliselvytyksillä ja kyselyillä. Luonnontuotealalla vuosina 2015–2022 toteutetuista kehittämishankkeista tehtiin koosteraportit, joissa hankkeiden rahoituksien ja sisällön lisäksi arvioitiin, miten hankkeet olivat toteuttaneet aiemman toimintaohjelman toimenpiteitä. Luonnontuotealan hanketoteuttajille suunnattiin loppuvuodesta 2021 kysely, jolla selvitettiin alan kehittämistarpeita ja -haasteita. Yritysten suunnalta alan kehittämiskysymyksiä selvitettiin helmikuussa 2022 toteutetulla kyselyllä.

Laajasta aineistosta kevään ja syksyn 2022 aikana koostettu Luonnontuotealan toimintaohjelman luonnos laitettiin marraskuussa 2022 alan yritysten, toimijoiden ja sidosryhmien kommentoitavaksi. Julkaistussa versiossa saatu palaute on otettu huomioon.

Toimintaohjelman laatimisprosessista ovat vastanneet Juha Rutanen Helsingin yliopisto Ruralia-instituutista, luonnontuotealan toimialapäällikkö Sirkku Wacklin ja toiminnanjohtaja Birgitta Partanen Arktiset Aromit ry:stä. Hankkeina valmisteluun ovat osallistuneet Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman rahoittama Ruokasektorin koordinaatiohanke sekä maa- ja metsätalousministeriön rahoittama Lähiruokaa, luomua ja luonnontuotteita – Ruokasektorin koordinaatio -hanke.

1 LUONNONTUOTEALAN NYKYTILA

1.1 LUONNONTUOTEALALLA ON MONIPUOLISTA YRITTÄJYYTTÄ

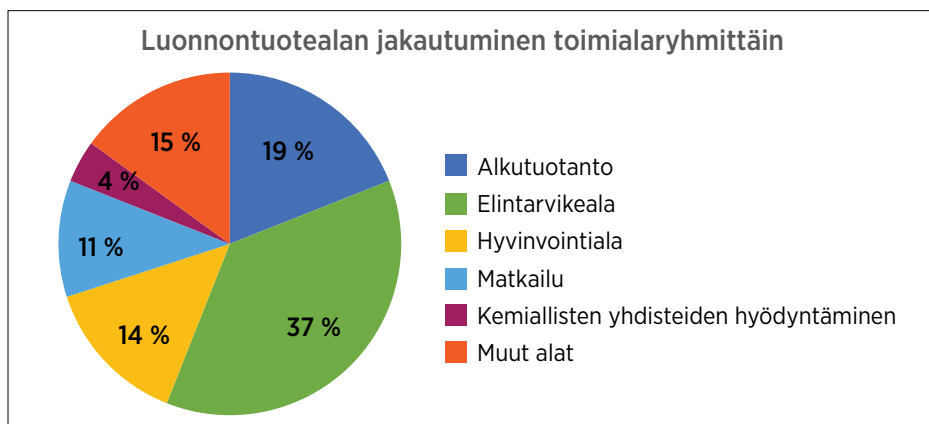
Luonnontuotealalla tarkoitetaan luonnonmarjoihin, -sieniin ja -kasveihin sekä muihin luonnontuotteisiin liittyvää toimintaa, kuten raaka-aineen talteenottoa luonnosta sekä sen jatkojalostusta ja kauppaa sekä luonnontuotteiden hyödyntämistä erilaisissa matkailu- ja hyvinvointipalveluissa. Luonnontuotealan rajapintaan sisältyy myös luonnonmarjojen ja -kasvien siirtäminen erikoiskasviviljelyyn. Luonnontuotealaan kuuluvat lisäksi alan koulutus, neuvonta, kehittämistyö ja tutkimus. **Luonnontuotteilla** puolestaan tarkoitetaan joko sellaisenaan tai jalostettuna käytettäviksi sopivia luonnonvaraisia tai puoliviljeltyjä kasveja tai sieniä. Luonnontuotteita ovat myös puista saatavat tuotteet, kuten mahla, pihka, kuusenkerkät, lehdet, kuoret ja havut.

Luonnontuotealan yrityksillä ei ole omaa, virallista toimialaluokkaa. Luonnontuotealan toiminta sisältyy pääasiassa maa- ja metsätalouden, eri teollisuudenalojen, kuten elintarvikkeiden, juomien tai kemiallisten tuotteiden valmistuksen, sekä ravitsemistoinnin toimialoille. Lisäksi alan yritykset toimivat usein monialaisesti eri toimialoilla ja niiden rajapinnoilla. Luonnontuoteala voi olla vain osa yrityksen toimintaa. Yritysten sijoittuminen hajallaan lukuisiin eri toimialaluokkiin ja toiminnan monialaisuus vaikeuttavat luonnontuotealan yritysten määrän ja taloudellisen toiminnan laajuuden määrittämistä.

Pääosin hanke- ja asiantuntijatyönä koostettua yrityslistausta hyödyntäen luonnontuotealalta tunnistettiin vuonna 2021 noin 770 toimivaa yritystä. Luonnontuotealan yrityksiä oli varsin kattavasti koko Suomessa, mutta eniten alan yrityksiä oli Pohjois-Pohjanmaalla, Lapissa ja Uudellamaalla. Mikroyrittäjyys oli hyvin yleistä. Luonnontuotealan yrityksistä 72 % oli alle 10 työntekijää työllistäviä mikroyrityksiä, joista suurin osa oli 1–5 henkilöä työllistäviä yrityksiä. Pieniä, 10–49 henkilöä työllistäviä yrityksiä oli 23 % ja keskisuuria tai suuria, yli 50 henkilöä työllistäviä yrityksiä oli 5 %. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021)

Luonnontuotealan yritysten ja luonnontuotteita liiketoiminnassaan hyödyntävien yritysten liikevaihto on ollut kasvussa 2010-luvulla, kunnes koronavuonna 2020 yritysten kokonaisliikevaihto hieman laski edellisvuoteen verrattuna. Suuresta lukumääräisestä osuudestaan (95 %) huolimatta pienten, alle kymmenen työntekijää työllistävien, yritysten osuus liikevaihdosta oli vain 11 %. Tilastoinnin ja tiedon keruun haasteiden takia yritysten liikevaihtotiedot ovat kuitenkin vain suuntaa antavia. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021)

Luonnontuotealan yritysten toiminta voidaan jakaa kuuteen ns. toimialaryhmään: alkutuotannon, elintarvikealan, hyvinvointialan, matkailun, kemiallisten yhdisteiden hyödyntämisen sekä muiden alojen toimintaan (Kuva 1). Luonnontuotealan toimialaraportin (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022) mukaan noin neljännes alan yrityksistä toimii monialaisesti. Eniten monialaisia luonnontuotealan yrityksiä toimii alkutuotannossa sekä hyvinvointi- ja matkailualoilla.

Kuva 1. Luonnontuotealan yritysten jakautuminen eri toimialaryhmiin vuoden 2022 toimialaraportin (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022) mukaan.

Vuoden 2022 toimialaraportin (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022) tarkastelun perusteella alkutuotantoa harjoittaa noin 19 % luonnontuotealan yrityksistä. Luonnontuotteiden raaka-ainetuotanto käsittää luonnonmarjojen, -sienten ja -kasvien sekä erikoisluonnontuotteiden talteenoton luonnosta sekä niiden puoliviljelyä ja viljelyä. Luonnonkasveiksi luetaan sellaiset viljeltävät kasvit, joita ei vielä ole juuri jalostettu eikä ko. kasvin osalta näin ollen voida puhua vielä varsinaisista kasvilajikkeista. Alkutuotantoon sisältyy myös raaka-aineen varastointi tuotantopaikalla, kuljetus, puhdistus, lajittelu sekä muu kaupakunnostus tai käsittely, joka ei merkittävästi muuta tuotteen luonnetta.

Suurin osa luonnontuotealan yrityksistä, 37 %, toimii elintarvikealalla. Luonnontuotteiden elintarviketuotannolla tarkoitetaan luonnonmarjojen, -sienten ja -kasvien sekä erikoisluonnontuotteiden käyttöä elintarvikkeiden valmistuksessa. Luonnontuotteita jalostavat yritykset ovat pääosin mikroyrityksiä ja toimivat usein myös alkutuotannossa. Osa jalostajista hankkii raaka-aineensa välittäjiltä sellaisenaan tai valmiiksi puhdistettuina ja pakastettuina. Jalostajien tuotevalikoima on monipuolistunut. Viime vuosina luonnontuotteiden käyttö on lisääntynyt myös juomateollisuudessa.

Luonnontuotealan yrityksistä 14 % toimii hyvinvointialalla hyödyntäen luonnontuotteiden erityisominaisuuksia erilaisissa tuotteissa ja palveluissa. Luonnonkosmetiikan kasvu on ollut kansainvälisesti nopeaa, ja luonnontuotteisiin pohjautuvan kosmetiikan tuotanto on yleistynyt Suomessakin. Myös eläimille suunnattujen hyvinvointituotteiden ja luonnontuotepohjaisten rehujen valmistus on lisääntynyt. Lisäksi luonnontuotteita liitetään yhä useammin osaksi terveyttä tukevia hyvinvointi- ja virkistyspalveluja.

Luonnontuotealan yrityksistä 11 % toimii päätoimisesti matkailualalla. Luonnontuotteita hyödynnetään matkailualalla muun muassa ruoka- ja ohjelmalveluina, joissa luonto, kulttuuri ja ruoka tuotteistetaan houkutteleviksi elämyksiksi, ohjelmapaketeiksi tai päiväretkiksi.

Luonnontuotealan yrityksistä 4 % hyödyntää luonnontuotteiden arvoaineita, kemiallisia yhdisteitä liiketoiminnassaan. Luonnontuotteiden sisältämiä yhdisteitä erotetaan luonnonmarjoista tai -kasveista esimerkiksi uutamalla. Muut yritykset puolestaan käyttävät näin valmistettuja välituotteita omassa tuotannossaan valmistakseen omia elintarvike-, hyvinvointi-, kosmetiikka-, lääkeaine- ja rohdostuotteitaan. Myös lisäarvin-

teiden valmistajat hyödyntävät luonnontuotteita ja niiden prosessointia tuotekehityksessään.

Muihin luonnontuotealalla toimiviin yrityksiin lukeutuvat muun muassa luonnontuotteita hyödyntävät käsityörytät sekä luonnonkasveja tai kuntaa käyttävät viherkannusalan yritykset. Muita alan yrityksiä ovat myös luonnontuotealan koulutusta ja neuvontaa tarjoavat yritykset.

1.2 RUNSAAT LUONNONVARAT OVAT ALAN KESTÄVÄN RAAKA-AINETUOTANNON PERUSTA

Raaka-ainetuotanto on luonnontuotteita hyödyntävän elinkeinotoiminnan perusta. Useimpien luonnontuotteiden vuosittain kasvavasta sadosta ei kerätä kaupallisesti mitään tai kerätään jalostettavaksi vain erittäin pieni osa. Luonnon tarjoamien uusiutuvien raaka-aineiden kestävä ja resurssitehokas käyttö tarjoaakin alalle yhä edelleen uusia tuote- ja kasvumahdollisuuksia. Raaka-aineiden runsauden ja uusiutuvuuden lisäksi niiden erityisominaisuudet kuten luonnontuotteiden sisältämät vaikuttavat yhdisteet tarjoavat monipuolisesti pohjaa jalostukseen eri aloilla. Nykyisellään puute raaka-aineiden saatavuudessa on kuitenkin keskeinen luonnontuotealan kasvuun vaikuttava tekijä (Rutanen 2018).

Metsämarjojen kokonaisvuosisadoksi on arvioitu noin 500–1000 miljoonaa kiloa, josta keruukelpoisia ja kohtuullisesti saavutettavia marjoja on arviolta kolmannes. Talteenottoasteen mustikalla ja puolukalla arvioidaan olevan noin 10 % vuotuisesta biologisesta kokonaissadosta koko maan osalta. Teollisuuteen määrästä päätyy noin 15 miljoonaa kiloa. Metsämarjojen talteenottomäärä on MARSII-tilastoinnin (Kantar TNS Agri Oy 2022) mukaan vaihdellut viimeisen kymmenen vuoden (2012-2021) aikana välillä 9,0 – 26,7 miljoonaa kiloa. Kokonaismäärän lisäksi vuosittaista vaihtelua on runsaasti marjalajeittain ja satoalueittain.

Luumuluonnonmarjojen osuus marjojen kauppaantulomääristä on viimeisten viiden vuoden aikana ollut keskimäärin 15 prosenttia. Vuosittainen vaihtelu on kuitenkin suurta, koska pääosa luomukeruualueista on Pohjois-Suomessa: alueen heikkoa satoa ei pystytä korvaamaan muilla luomukeruualueilla. Vuosien välistä vaihtelua tasoittavat laajat ja yhtenäiset luomukeruualueet puuttuvat keskisestä ja eteläisestä Suomesta, koska alueen tyypillisen metsätilakoon pienuuden takia luomusertifiointi on työlästä ja kallista. Lisähaasteita luomumarjojen talteenottoon ovat tuoneet luomusäännösten tulkintojen muutokset, joiden myötä luomukeruualueiden pinta-ala on liki puolittunut aiemmasta.

Metsämarjojen talteenotto toiminnan organisoinnista vastaavat pääosin keskisuurret yritykset, jotka ostavat raaka-aineet kerääjiltä omilla tai yhteistyökumppanien ylläpitämällä vastaanottopisteillä, hoitavat logistiikan, pakastavat ja puhdistavat raaka-aineet ja toimittavat ne joko sellaisenaan asiakkaalle kuluttaja- tai tukkupaljauksissa tai jalostavat marjat itse jatkojalosteiksi.

Kaupallinen keruu on nykyisin pitkälti yritysten kutsumien ulkomaisten kerääjien varassa, viimeisten viiden vuoden aikana ulkomaiset kerääjät ovat MARSII-tilastojen mukaan keränneet 75–93 prosenttia vuosittaisesta marjamäärästä. Merkittävä osa kotimaisten kerääjien kaupallisesti kerätyistä marjoista myydään suoraan esimerkiksi ravintoloihin, suurkeittäöihin ja yksityisille henkilöille. Kotimaista marjojen keruuta on pyritty aktivoimaan muun muassa viestinnän ja kampanjoiden avulla.

Metsämarjojen talteenottomäärää on pystytty kasvattamaan ulkomaisten kerääjien avulla. Suomeen on vuosittain saapunut 2500–4300 ulkomaalaista luonnontuotteiden kerääjää, jotka keräävät lähes yksinomaan luonnonmarjoja. Ulkomaalaisista kerääjistä selkeästi suurin osa on tullut Thaimaasta. Suomeen ulkomaalaisia kerääjiä on lisäksi tullut muun muassa Ukrainasta, Venäjältä, Valko-Venäjältä ja Baltian maista. Kerääjämäärän lisäksi ulkomaisten kerääjien käytön etuna on ollut myös se, että heidät on voitu sijoittaa ryhminä alueille, joissa on hyvä sato.

Ulkomaisten kerääjien saatavuudessa on vuosittain epävarmuutta muun muassa myönnettävien viisumien määrän suhteen. Lisäksi ulkomaalaisten kerääjien käyttöön on liitetty sosiaalisia kysymyksiä ja huolia. Aiemmin alan yritysten aiesopimuksella määritellyt ulkomaalaisten kerääjien käyttöä koskevat toimintatavat muutettiin säädösperspektiiviksi kesäkuussa 2021. Laki luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta (487/2021) parantaa luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten asemaa, pienentää hyväksikäytön riskiä ja yhdenmukaistaa alan kilpailuedellytyksiä. Kerääjien oikeudelliseen asemaan on edelleen muutossuunnitelmia.

Metsäsienten kokonaissato on arviolta noin 1 000 miljoonaa kiloa, josta talteenottoaste on alle 1 %. Vuotuiset satomäärät vaihtelevat runsaasti, jolloin myös keruumäärät vaihtelevat 3–16 miljoonaa kiloon vuodessa. Keskinäköisenä sienivuotena keruumäärä on noin 8 miljoonaa kiloa, joista noin 85–90 % kerätään omaan käyttöön ja vain 10–15 % myyntiin. (Metsä: monikäyttö ja ekosysteemipalvelut 2015).

Metsäsienten kaupallinen keruu keskittyy Itä-Suomeen, merkittävimpiä metsäsieniä ovat tatit, erityisesti herkkutatti sekä rouskut ja keltavahvero (Kantar TNS Agri Oy 2022). Suurin osa myyntiin tulleista herkkutateista viedään Etelä- ja Keski-Euroopan markkinoille, lähinnä Italiaan. Viimeisen viiden vuoden aikana kotimaiset kerääjät ovat keränneet vuosittain 80–98 prosenttia kaupallisesti kerätyistä metsäsienistä. Luomulaatuisena metsäsieniä ei ole kerätty tilastoitavia määriä.

Alhaisen talteenottoasteen perusteella metsäsienten hyödyntämistä on mahdollista lisätä. Kuitenkin suurena haasteena ovat erittäin suuret vuosittaiset satovaihtelut, jotka tekevät jalostuksessa tarvittavan raaka-aineen saannin epävarmaksi. Tästä syystä metsäsieniä välittävät ja jalostavat yritykset ovat tyyppillisesti monialayrityksiä, jotka voivat toimia muiden luonnontuotteiden parissa heikon sienisadon sattuessa. Sivutoimisuus heikentää yrityksen kasvumahdollisuuksia.

Sienten viljely ja puoliviljely metsäympäristössä tarjoavat uusia sieniin pohjautuvia tulo- ja elinkeinomahdollisuuksia. Ensimmäiset metsänomistajat ovat ryhtyneet kasvattamaan esimerkiksi pakuria tai lakkakääpää siirtämällä kasvun käynnistävä sienirihmasto lisäysaineiston eli ympyrien avulla isäntäpuuhun. Lähivuosina saadaan lisätietoa viljelmien tuotoista. Sienten elintarvikekäytön ohella uusia markkinoita tarjoaa lääkinällisten erikoissienien tuotanto. Sieniä voidaan käyttää myös luonnosta peräisin olevien väriaineiden tuotantoon.

Luonnonkasvien hyödyntäminen luonnontuotealalla on pitkään ollut keskittynyt yrtti- ja maustekäyttöön. Viime vuosina käyttö on monipuolistunut villiyrttien vihannuskäytön lisäksi muun muassa juomissa, lisäravinteissa, rehuissa ja hyvinvointituotteissa sekä tekstiiliteollisuudessa. Jalostukseen kerätyt raaka-ainemäärät ovat kuitenkin tyyppillisesti hyvin pieniä luonnon tuottamiin satomääriin verrattuna. Joitakin luonnosta hankalasti kerättäviä tai löydettäviä kasvilajeja on laadun ja kestävyuden varmistamiseksi-

si otettu erikoiskasviviljelyyn, mutta näidenkin osalta tuotantomäärät ovat toistaiseksi pieniä.

Erikoisluonnontuotteiden kuten mahlan, pakurin, kuusenkerkkien, koivunlehtien ja pihkan keruu on laajentunut viime vuosina. Hyödyntämismahdollisuuksia on selvitetty myös monien muiden raaka-aineiden osalta. Keruuseen perustuvaa tuotantoa on edelleen mahdollista lisätä huomattavasti runsaiden raaka-ainevarojen puolesta esimerkiksi mahlan, kuusenkerkkien, koivunlehtien ja aktiivisen pihkan osalta. Kerääjien lisäksi nämä maanomistajan keruuluvan vaativat luonnontuotteet tarjoavat tulo- ja tuotantomahdollisuuksia metsänomistajille.

1.3 LUONNONTUOTEALAN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA PALVELUTARJONTA OVAT RAKENTUMASSA

Luonnontuotealan yrityskenttä on muun muassa yritystoiminnan moninaisuuden ja yrityskokojen suurten erojen takia varsin hajanainen. Arktiset Aromit ry ja Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry kokoavat luonnontuotealan yrityksiä ja muita toimijoita jäsenikseen. Lisäksi joukko alan suurimpia yrityksiä kuuluu Elintarviketeollisuusliiton toimialayhdistykseen Luonnontuoteteollisuusyhdistys. Järjestäytymisaste on kuitenkin kokonaisuudessaan varsin alhainen. Arktiset Aromit ry:n ja Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry:n toiminta painottuu viestintään, toimialan kehittämistyöhön ja edunvalvontaan järjestöillä on vähemmän resursseja.

Hanketoiminnalla on näkyvä rooli luonnontuotealan kehittämisessä ja kasvun tukemisessa. Vuosina 2015–2021 toteutettiin yhteensä lähes 150 luonnontuotealaan liittyntä hanketta (Siltovuori ja Rutanen 2022). Kehittämiseen painottuneiden hankkeiden kustannusarviot olivat yhteensä noin 34 miljoonaa euroa. Moniin hankkeisiin sisältyi kuitenkin myös muiden toimialojen kuten elintarvikealan, metsätalouden tai marjanviljelyn kehittämistä. Hankkeiden päärahoittajina toimivat erityisesti Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma (sekä ELY-keskusten että Leader-yhdistysten kautta), Euroopan aluekehitysrahasto, kansainväliset rahoitusohjelmat sekä maa- ja metsätalousministeriö. Hankkeiden monipuolista toimintaa on kuvattu tarkemmin luvussa 2.

Luonnontuotealan kehittäjien joukko on monipuolistunut viime vuosina. Aktiivisia alan hankkeiden toteuttajia ovat muun muassa Luonnonvarakeskus, kunnat kehittämissyhtiöineen sekä yliopistot ja ammattikorkeakoulut kuten Oulun yliopisto, Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Itä-Suomen yliopisto, Lapin ammattikorkeakoulu ja Centria-ammattikorkeakoulu. Muita toimijoita ovat esimerkiksi 4H-järjestö, Suomen metsäkeskus, ProAgria, ammatilliset oppilaitokset ja Arktiset Aromit ry. Hankkeita pysyvämpiä resursseja luonnontuotealan kehittämiseen organisaatioilla ei juurikaan ole.

Yleisesti liiketoimintaa tukevaa palvelutarjontaa on runsaasti, mutta luonnontuotealaan paneutuvia yrityspalveluja on saatavilla vielä varsin vähän. ELY-keskuksen yrityspalvelujen (Yritysten Kehittämispalvelut 2022) kautta on tarjolla analyysejä, konsultointia ja koulutusta sekä asiantuntija-apua. Yleisesti tuotteiden ja liiketoiminnan kehittämiseen liittyvän tarjonnan lisäksi tästä palvelusta löytyy myös muutamia luonnontuotealan asiantuntijoita. Apua on saatavissa myös kuntien tuottamien yrityspalvelujen kautta.

Vientiin ja kansainvälistymiseen löytyy palveluja ja rahoitusta Team Finland -verkostosta. Esimerkiksi Business Finlandin Food from Finland -ohjelman toimintaan on osallistunut monia luonnontuotealan yrityksiä. Ruokaviraston vientineuvonnasta puolestaan on saatavissa tietoa viennin viranomaisvaatimuksista.

Suomen metsäkeskus tarjoaa hanketoimintansa ohella yrityspalveluissaan tukea esimerkiksi yhteistyökumppaneiden tavoittamiseen, metsätiedon hyödyntämiseen ja raaka-aineketjujen kehittämiseen. Metsäkeskukseen perustettu metsien monikäytön osajatiimi tuo lisää vahvuutta toimialaosaamiseen. ProAgrian ja Maa- ja kotitalousnaisten yritys- ja neuvontapalveluissa on mukana myös luonnontuotealan asiantuntijoita. Ammatillisilla oppilaitoksilla ja korkeakouluilla on puolestaan asiantuntijapalveluja, tiloja ja laitteita, joita voidaan käyttää yritysten tuotekehitykseen ja toiminnan kehittämiseen.

Luonnontuotealan moninaisuuden takia alalla työskentelee eri koulutusalojen ja -tasojen ammattilaisia. Luonnontuotealaa koskeva koulutustarjonta painottuu toisen asteen ammatilliseen koulutukseen, korkeakoulutasoista koulutusta luonnontuotealalla ei varsinaisesti ole. Alan perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkintoon valmistavaa ammatillista koulutusta tarjotaan vajaassa kahdessakymmenessä oppilaitoksessa. Koulutustarjonta on lisääntynyt viime vuosina erityisesti ammattitutkinnon osalta. Kehittyvän alan koulutuksen ajantasaisuutta on ryhdytty varmistamaan opettajien ja kouluttajien täydennyskoulutuksen avulla.

Luonnontuotealan mikroyritysten suuren osuuden takia alan ammattiin koulututtavien on haastavaa päästä opiskelemaan työpaikoille tai sijoittua alalle työntekijänä valmistumisensa jälkeen. Yrittäjyys onkin monelle ratkaisu alalle työllistymiseen. Lisähaasteita tuo luonnontuotealan ammatillisen koulutuksen ja virallisten ammattinimikkeitten puutteellinen tunnettuus. Alan lyhytkurssien yhteydessä aiemmin ja paikoin edelleen käytetyt neuvojanimikkeet sekoittuvat virallisiin tutkintoihin. Samoja töitä tehdään tällöin hyvinkin erilaisilla koulutustaustoilla, mikä edelleen heikentää alan ammatteihin kouluttautuneiden työllistymismahdollisuuksia.

Luonnontuotealaaan liittyvää tutkimusta tehdään Luonnonvarakeskuksessa ja useissa eri yliopistoissa eri tieteenaloilla. Aihepiirit liittyvät esimerkiksi luonnon kasvutekijöihin ja raaka-ainevaroihin sekä luonnontuotteiden arvoainepitoisuuksiin ja terveysvaikutuksiin. Tutkimukset perustuvat pääosin yksittäisiin hankkeisiin, laajempia kokonaisuuksia on vähemmän. Alan tutkijoita on pyritty verkottamaan muun muassa parin vuoden välein järjestettävän tutkimusseminaarin avulla, mutta vuorovaikutusta niin tutkijoiden kesken kuin alan toimijoiden ja yritysten suuntaan tarvitaan edelleen lisää.

2 KOKEMUKSET AIEMMASTA LUONNONTUOTEALAN TOIMINTAOHJELMASTA

Luonnontuotteet monipuolistuvissa arvoverkoissa – Luonnontuotealan toimintaohjelma 2020 (Rutanen 2014) laadittiin alan mahdollisuuksien esille nostamiseksi ja kehittämistyön suuntaamiseksi kansallisesti. Toimintaohjelmassa kehittämistyön painoaloja olivat kestävä ja markkinavetoinen raaka-ainetuotanto, innovatiivinen ja jalostusarvoa lisäävä tuotekehitys sekä lisäarvon tuottaminen matkailu- ja hyvinvointipalveluihin (Kuva 2). Lisäksi tutkimuksen, teknologian ja osaamisen kehittämisen ja hyödyntämisen nähtiin koskettavan kaikkia näitä painoaloja. Toimintaohjelmassa oli esitettyä 24 painoaloja toteuttavaa toimenpidettä.

LUONNONTUOTEALAN TOIMINTAOHJELMA

Kestävä ja
markkinavetoinen
raaka-ainetuotanto

Innovatiivinen ja
jalostusarvoa
lisäävä tuotekehitys

Lisäarvon tuottaminen
matkailu- ja hyvin-
vointipalveluihin

Tutkimuksen, teknologian ja osaamisen kehittäminen ja hyödyntäminen

Kuva 2. Luonnontuotealan kehittämistyön painoalat aiemmassa alan toimintaohjelmassa (Luonnontuotteet monipuolistuvissa arvoverkoissa – Luonnontuotealan toimintaohjelma 2020).

Raaka-ainetuotannon osalta toimintaohjelma painotti tavoitteissaan kestävyyttä, kustannustehokkuutta, yritys- ja markkinavetoisuutta sekä verkostona toimimista. Laatu ja tehokkuutta keruuseen ja viljelyyn tavoiteltiin teknologian hyödyntämisen ja toimiva logistiikan avulla. Uuden tutkimustiedon, ajantasaisen koulutuksen ja rahoitettujen investointien nähtiin tukevan raaka-ainetuotannon kehitystä. Esitetyillä toimenpiteillä pyrittiin muun muassa tehostamaan metsien raaka-ainevarojen kestävää talteenottoa, aktivoimaan kerääjiä ja sopimustuotantoa, sovittamaan raaka-ainetuotantoa muiden metsien käyttömuotojen kanssa, kehittämään luonnontuotteiden puoliviljelyn ja viljelyn tuotantomenetelmiä, laajentamaan luonnonmukaisten keruutuotteiden tuotantoa sekä kehittämään raaka-aineiden laatuksiteerejä.

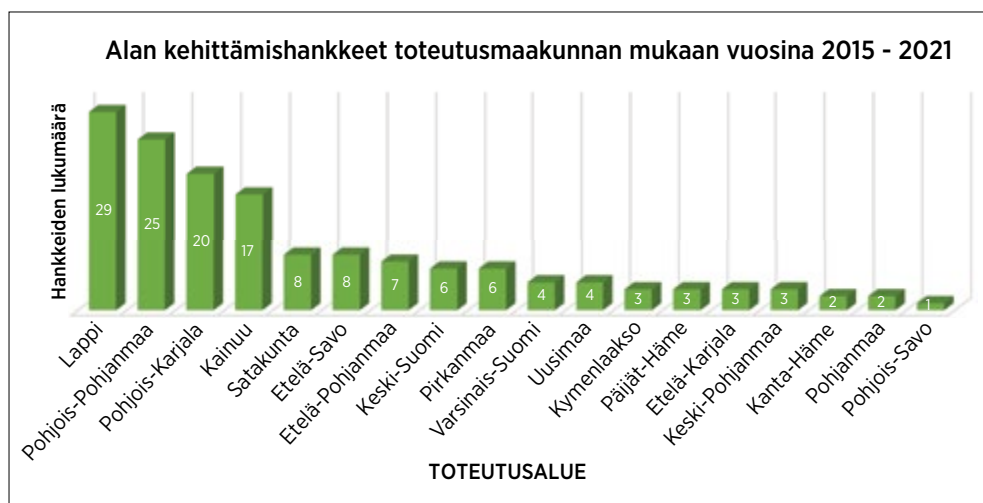
Tuotekehityksen osalta toimintaohjelmassa tähdättiin luonnontuotteiden monipuoliseen käyttöön eri elinkeinoalojen arvoverkoissa ja korkean jalostusasteen tuotteisiin. Tavoitteita asetettiin myös luonnontuotepohjaisten tavaramerkkien tunnettuuteen sekä uusien yrittäjien saamiseen alan toimintaan. Esitetyillä toimenpiteillä tuotekehitystä pyrittiin tukemaan muun muassa lisäämällä alan yrittäjien ja kehittäjien erikoisosaamista, panostamalla tuotanto- ja testausmenetelmien kehittämiseen, kiinnittämällä

huomiota raaka-aineominaisuuksiin, markkinointiviestintään ja pakkausratkaisuihin sekä kehittämällä yhteistä vientimarkkinointia ja -osaamista.

Luonnontuotteiden matkailu- ja hyvinvointipalveluille tuottaman lisäarvon osalta toimintaohjelman tavoitteena oli saada luonnontuotteet osaksi suomalaisten matkailu- ja hyvinvointipalvelujen sisältöä ja erottuvuutta. Esitetyillä toimenpiteillä pyrittiin laadukkaiden tuotekokonaisuuksien ja palvelukonseptien kehittämiseen yhteistyössä matkailu- ja hyvinvointialan palveluntuottajien kanssa.

Tutkimuksen, teknologian ja osaamisen kehittämisessä tavoitteena oli, että Suomi tuottaa alan kehitystyötä ja yritystoimintaa eteenpäin vievää tietoa ja osaamista maailman kärkitasolla. Lisäksi yritystoiminnassa, kehittämistyössä ja tutkimuksessa tähdättiin kansallisesti ja kansainvälisesti laajaan yhteistyöhön. Esitettyihin toimenpiteisiin sisältyivät muun muassa luonnontuotealan koulutuksen kehittäminen ja täydennyskoulutusohjelman käynnistäminen, alan koulutuksen ja toimijoiden yhteyksien lisääminen sekä alan tutkimuksen ja tutkimusyhteyksien vahvistaminen.

Toimintaohjelman toimeenpanoa edistettiin erilaisin viestinnän ja toimijatapaamisten keinoin vuosien 2015–2021 aikana luonnontuotealaan liittyvien valtakunnallisten koordinaatiohankkeiden toimesta. Toimenpiteitä vietiin eteenpäin lähinnä hanketoiminnan avulla. Toteutumisen seurantaan varten tehtiin kaksi alaan liittyvän hanketoiminnan koontia vuosilta 2015–2018 (Wallius, Aho ja Rutanen 2018) sekä 2019–2021 (Siltovuori ja Rutanen 2022). Seurannassa oli mukana yhteensä lähes 150 vuosina 2015–2021 toiminnassa ollutta luonnontuotealaan liittynyttä hanketta. Hankkeiden päärahoittajia olivat erityisesti Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma (sekä ELY-keskusten että Leader-yhdistysten kautta), Euroopan aluekehitysrahasto, kansainväliset rahoitusohjelmat sekä maa- ja metsätalousministeriö. Kehittämishankkeita toteutettiin koko Suomessa, runsaimmin Lapissa, Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa (Kuva 3).

Kuva 3. Luonnontuotealan kehittämishankkeiden jakautuminen maakunnittain vuosina 2015-2021.

Seurannan mukaan raaka-ainetuotantoa kehitettiin yhteensä 65 hankkeessa. Monissa hankkeissa koulutettiin kerääjiä, koottiin keruuverkostoja, kehitettiin raaka-ainetuotannon toimintatapoja, selvitettiin alkutuottajien markkinoita sekä lisättiin luonnontuotteiden tunnettuutta. Vähiten hankkeissa paneuduttiin luonnontuoteraaka-aineiden käytön resurssitehokkuuteen ja sivuvirtojen hyödyntämiseen tai sopimustuotannon, raaka-ainepörssin, logistiikan ja varastoinnin kehittämiseen. Yksittäisillä hankkeilla edistettiin raaka-aineiden jatkokäsittelyn, testauksen ja laaduntodentamisen menetelmiä.

Tuotekehitykseen paneuduttiin seurannan perusteella yhteensä 62 hankkeessa. Suuri osa hankkeista tuki tuotekehitystä välittämällä tutkimus- ja markkinatietoa ja lisäämällä eri aihepiireissä alan yrittäjien ja kehittäjien osaamista. Lähes yhtä usein hankkeissa edistettiin tuotekehitystä tarkastelemalla korkean jalostusasteen erikoistuotteita sekä panostamalla teknologiaosaamiseen sekä tuotanto- ja testausmenetelmien kehittämiseen. Muutamissa hankkeissa luotiin yhteistä luonnontuotebrändiä ja edistettiin kansainvälistymistä. Yhdessä luonnontuotealaan liittyvässä hankkeessa toteutettiin alan yritysten ja kehittäjien kansainvälistymistä edistävä valmennusohjelma.

Seurannan perusteella palvelukehitykseen paneuduttiin yhteensä 18 hankkeessa. Lähes puolessa hankkeista kehitettiin tuotekokonaisuuksia ja palvelukonsepteja yhteistyössä matkailu- ja hyvinvointialan palveluntuottajien kanssa. Monet hankkeet edistivät yleisellä tasolla luonnontuotteiden käyttöä matkailun ohessa tiedotuksen ja yhteistyön avulla.

Tutkimusta, teknologiaa ja osaamista kehittäneitä hankkeita oli seurannan mukaan kokonaisuudessaan todella paljon. Osa hankkeista kehitti näitä teemoja yleisellä tasolla. Mukana oli kuitenkin runsaasti selkeästi tutkimukseen liittyneitä, alan perus- ja soveltaa-vaan tutkimusta edistäneitä hankkeita. Luonnontuotealan koulutuksen tai täydennyskoulutusohjelman kehittämiseen tähdättiin muutamassa hankkeessa. Useissa hankkeissa lisättiin yhteyksiä alan koulutuksen järjestäjien, tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden sekä yritysten välillä.

Kokonaisuudessaan vuosien 2015–2021 luonnontuotealan hanketoiminta oli varsin monipuolista ja käsitteli käytännössä lähes kaikkia toimintaohjelman tavoitteita ja toimenpiteitä. Kehittämistyö oli kuitenkin monin osin hajanaista ja lyhytkestoista sekä jäi usein yleiselle, perustietoa selvittävälle ja esiin tuovalle tasolle. Konkreettisiin erityiskysymyksiin syvällisemmin paneutuvia hankkeita oli vähemmän. Tarkastelukauden aikana kehittämistyöhön tuli mukaan runsaasti uusia toimijoita, raaka-aineita ja aihealueita, joten tietoperustan kokoamiselle olikin tarvetta.

Monen tavoitteen ja toimenpiteen osalta toteutuminen jäi suurelta osin kesken. Raaka-ainetuotannossa saatiin aikaan useita hyviä esimerkkejä ja toimintamalleja, mutta toiminta ja tuotanto eivät vielä lähteneet suurella määrällä toimimaan. Tarkastelukaudella syntyi lukuisia uusia luonnontuotteisiin pohjautuvia tuotteita, mutta tuotekehityksen osalta alan tarjoamat mahdollisuudet ovat vielä paljolti saavuttamatta. Alan jalostusaste on vielä suurelta osin alhainen. Samoin luonnontuotteiden tuoma lisäarvo matkailun ja hyvinvointialan tuotekokonaisuuksiin ja palvelukonsepteihin on edelleen pääosin hyödyntämättä. Alalla on edelleen runsaasti ja lisääntyvässä määrin tutkimustarpeita. Sen sijaan luonnontuotealan koulutuksen kehittämisessä on päästy eteenpäin.

Jatkossa alan kehittämistavoitteiden saavuttamiseksi hanketoimintaan tarvittaisiin lisää pitkäjänteisyyttä sekä eri alueilla toteutettavien hankkeiden yhteistyötä ja yhteen-

sovitusta. Yleisestä alan tiedonvälityksestä ja kehittämisestä painopistettä tulisi siirtää aiempaa yrityslähtöisempiin ja syvällisempiin kysymyksiin. Yhteistyötä ja vuoropuhelua yritysten suuntaan on lisättävä ja laajennettava. Hankekokonaisuuksia tulisi pystyä muodostamaan esimerkiksi kattamaan koko tarkasteltavaa arvoketjua tai kehittämisaihetta. Alan tutkimusta tulisi laajentaa nykyisestä.

Toimintaohjelman toimeenpanon organisointiin, vastuuttamiseen ja seurantaan on kiinnitettävä jatkossa aiempaa enemmän huomiota ja löydettävä näihin nykyistä parempia toimintatapoja. Toimeenpanoa voitaisiin edistää esimerkiksi laajasti alan kenttää ja toimijoita kattavan työryhmän toimin sekä käynnistämällä aiempaa tiiviimpää vuoropuhelua rahoittajien kanssa.

3 LUONNONTUOTEALAN VAIKUTTAVAT ILMIÖT JA TRENDIT

Ekologinen kestävyyskriisi on keskeinen, myös luonnontuotealaan vaikuttava megatrendi. Ilmastomuutos, resurssien ylikulutus ja jätteiden määrän kasvu vaativat toimia ja haastavat ihmiskuntaa kulttuurin ja toimintatapojen muutokseen. Samalla uusiutuvien, ilman mittavia tuotantopanosia kasvavien luonnonvarojen arvo voi kasvaa, niitä on vain hyödynnettävä reilusti ja kestävästi. Yrityskentällä lainsäädännön vaateisiin ja rajoitteisiin vastaamisen ohella voidaan asettaa omia vastuullisuustavoitteita, joiden pohjalta toimintaa kehitetään ja toteutetaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla. Vastuullisuudesta on kehitettävissä yritystoiminnan kilpailutekijä. Luonnontuoteala voi tarjota ratkaisuja kestävyystavoitteiden saavuttamiseen.

Kestävyysarvojen vahvistuminen luo perustaa luonnontuotealan kasvuille. Kansalaisten halu toimia ja vaikuttaa omalla toiminnallaan on lisääntynyt niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Luontoa arvostetaan yhä enemmän ja kestävyysarvot ohjaavat tiedostavien kuluttajien ostopäätöksiä. Kasvisruoan suosio lisääntyy. Samalla paikallisten palveluiden ja tuotannon arvostus voi kasvaa. Aitoutta ja kestävä tuotantotapaa arvostetaan, mutta ne on myös kyettävä osoittamaan valvutuneille asiakkaille.

Hyvinvointiin ja terveelliseen elämään liittyvä trendi vahvistuu edelleen. Eri-ikäiset kuluttajat haluavat vaalia hyvinvointiaan ja terveyttään ja panostavat omiin voimavaroihinsa valitsemalla hyvinvointia tukevia tuotteita. Ikääntyvä väestö on hyvinvointituotteiden ja -palveluiden kasvava käyttäjäryhmä. Varallisuuden nousu lisää mahdollisuuksia laatuun, hyvinvointiin ja elämyksellisyyteen panostamiseen. Koronapandemian myötä on haettu yhä yleisemmin yhteyttä luontoon osana kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kehityssuunnat tarjoavat valtavasti mahdollisuuksia luonnontuotteisiin pohjautuville korkean jalostusasteen laatutuotteille esimerkiksi lisäravinteiden ja luonnonkosmetiikan osalta. Ihmisten itsensä lisäksi myös kotieläinten hyvinvointituotteisiin panostetaan aiempaa enemmän.

Teknologiakehitys on nopeaa ja vaikuttaa monelle tapaa myös luonnontuotealan toimintaan. Luonnontuotteiden keruun ja talteenoton teknologia on vielä kehittämättä eikä maastokelpoisia ratkaisuja ole aivan lähitulevaisuudessa nähtävissä robotiikan tai konenäön kehittämisestä huolimatta. Raaka-aineiden käsittelyyn, jatkojalostukseen ja laadun varmistamiseen on kuitenkin löydettävissä yhä kehittyneempiä laitteita ja menetelmiä toimien yhdessä eri elinkeinoalojen kanssa.

Metsiin ja luonnonvaroihin liittyvän tiedon ja avoimen datan hyödyntäminen tarjoavat luonnontuotealalle monia mahdollisuuksia. Metsätiedon avulla raaka-aineita voidaan löytää ja käyttää aiempaa kustannustehokkaammin ja kestävämmiin sekä soveltavaa toimintaa metsien muuhun käyttöön. Luonnontuotealaa palvelevan tiedon tuottamista ja hyödyntämistä olisi kuitenkin tarpeen lisätä.

Digitalisaation hyödyntäminen voi luoda uutta innovatiivista sisältöä ja liiketoimintaa luonnon raaka-aineiden jalostukseen korkeamman lisäarvon tuotteiksi. Luon-

nontuotteiden kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen helpottuu, markkinat ovat aiempaa laajemmin ja nopeammin tavoitettavissa ja asiakaskokemus vahvistuu. Älykkäisiin pakkausihin on esimerkiksi virtuaali- ja lisätyn todellisuuden keinoin yhdistettävissä luontosisältöä ja tarinallisuutta, mikä tuo aitoa alkuperää, toiminnan kestävyyttä ja elämyksellisyyttä esille. Esimerkiksi QR-koodin avulla voi puhelimella siirtyä verkkosivustolle tai sovellukseen, joka tarjoaa lisätietoja tuotteesta tai palvelusta sekä helpon keinoon tuotteen maksamiseen.

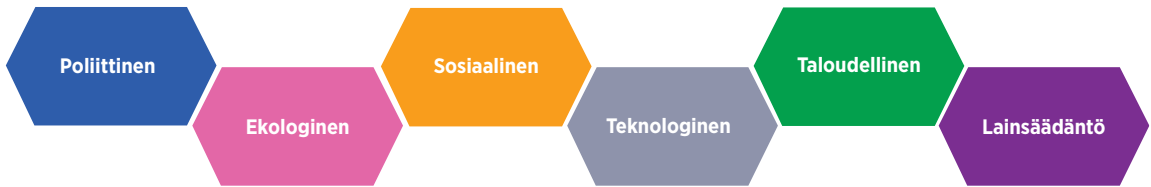
Työn luonteen muutosten ja kehittyvien verkkoyhteyksien myötä työnteon aika- ja paikkariippumattomuus lisääntyy. Monipaikkaisuus ja etätyön lisääntyminen mahdollistavat asumisen luonnon äärellä ja tarttumisen luonnontuotealaan. Yhä useammalle tarjoutuu tilaisuus aloittaa luonnontuotealan työt tai yrittäjyys kausiluontoisesti. Osa-aikainen yrittäjyys sopii alan toiminnan aloittamiseen. Sen sijaan ulkomaisen keruutyövoiman saatavuuteen kansainväliset kriisit ja suhteet ovat tuoneet lisää epävarmuuksia.

Globalisaatio ja maailmanlaajuinen varallisuuden kasvu ovat tarjonneet merkittäviä vientikaupan kasvumahdollisuuksia myös luonnontuotealalle. Maailma markkinoineen on monella tapaa aiempaa paremmin tavoitettavissa. Koronapandemian ja Ukrainan sodan vaikutuksesta markkinoihin on syntynyt voimakkaita häiriöitä. Kriisitilanteet, mutta myös ilmastokriisi voivat lisätä uusiutuvien raaka-aineiden sekä kotimaisen tuotannon ja markkinan merkitystä. Pitkällä tähtäimellä vihreän siirtymän toteutuminen voi nopeutua.

Kriisit ovat lisänneet kustannuksia ja vaikuttavat kuluttajien ostovoimaan niin Suomessa kuin ulkomaillakin, mikä heikentää muiden kuin välttämättömyshyödykkeiden kysyntää. Polttoaineiden hinnan nousu lisää luonnontuotteiden keruun ja jalostuksen kustannuksia ja heikentää yritysten ja keruutoiminnan kannattavuutta. Yritysten energiaratkaisujen ja -tehokkuuden merkitys korostuu. Vajaasti hyödynnettyjen luonnontuotteiden uusiutuvuus ja kasvu ilman tuotantopanoksia ovat entistä merkittävimpiä alan vahvuuksia.

PESTEL-analyysi kokoaa yhteen luonnontuotealan toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset, ilmiöt ja trendit, jotka vaikuttavat tulevaisuudessa yritysten ja koko alan toimintaan ja kehittymiseen. Analyysissä tarkastellaan poliittisia, ekologisia, sosiaalisia, teknologisia, taloudellisia ja lainsäädännöllisiä tekijöitä. Tunnistetut asiat voivat olla toimintaa rajoittavia, mutta myös hyödynnettävissä ja kehitettävissä alan kilpailueduiksi. Koonti luonnontuotealan PESTEL-analyysistä on esitetty kuvassa 4.

Poliittinen	Sosiaalinen	Taloudellinen
<ul style="list-style-type: none"> Elinkeino- ja luonnonvarapolitiikka EU:n ja kansalliset ilmastotavoitteisiin tähtäävät politiikkatoimet Kansallinen metsästrategia Työvoima- ja maahanmuuttopolitiikka Huoltovarmuus Kansallinen kauppapolitiikka (EU ja kolmannet maat) Kansainväliset suhteet 	<ul style="list-style-type: none"> Maan- ja luonnonvarojen omistukseen ja käyttöön liittyvien kysymysten muuttuminen monimuotoisemmiksi Sosiaalisen vastuun merkityksen kasvu, mm. reilu kauppa, kerääjien asema Demografinen kehitys, maaseudun väestön väheneminen Monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden lisääntyminen Kulutustrendit ja kuluttajien arvojen muutokset Luonnontuotteet osa suomalaista kulttuuria Kansanterveyshyödyt Keruukulttuuri omaan käyttöön 	<ul style="list-style-type: none"> Rahoituksen saatavuus investointeihin, kehittämiseen ja tutkimukseen ml. pääomarahoitus, riskirahoitus Kansainvälinen kilpailu raaka-aineissa ja tuotteissa Suhdannevaihtelut Kansainväliset kriisit Kiristynyt julkinen talous Omavaraisuuden ja julkisten hankintojen hyödyntäminen aluetaloudessa Kustannusten nousu (energia, elinkustannukset)

Ekologinen	Teknologinen	Lainsäädäntö
<ul style="list-style-type: none"> Ilmastonmuutos Vastuullisuuden ja kestävyuden korostuminen kuluttajien valinnoissa Luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen Luonnonvarojen riittävyys Metsätalouden muutokset ja agrometsätalouden kehittyminen Ympäristön saastuminen, luonnonhuhot, kasvi- ja eläintaudit 	<ul style="list-style-type: none"> Digitalisaation kehittyminen (globaalit markkinat ja paikkariippumattomuus) Avoimen tiedon lisääntyminen Laatu- ja hallintajärjestelmien merkityksen kasvu Kiertotalouden ja älykkäiden ratkaisujen merkityksen kasvu Kuljetusratkaisujen ja logistiikan merkityksen kasvu etäisyyksien takia Energian säästön ja energiatehokkuuden korostuminen 	<ul style="list-style-type: none"> EU- ja kansallinen lainsäädäntö (mm. luomu, uuselinvarvikkeet) Kerääjien oikeudellinen asema Elintarviketosten ja tuoteväen nostosten lisääntyminen kansainvälisillä markkinoilla

Kuva 4. Luonnontuotealaan vaikuttavia poliittisia, ekologisia, sosiaalisia, teknologisia, taloudellisia ja lainsäädännöllisiä tekijöitä. (Toimintaohjelmapiirroksen työpajoihin perustuva kuva 14 vuoden 2021 toimialaraportista s.57 (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021) edelleen kehiteltynä)

4 LUONNONTUOTEALALLA ON VAHVA OHJELMAKYTKENTÄ JA RATKAISUJEN TARJOAJAN ROOLI

Luonnontuotealalla ja alan toimintaohjelmalla on liittymäkohtia moniin kansallisiin ja kansainvälisiin ohjelmiin ja strategioihin. Luonnontuotealan raaka-ainetuotannon, jalostuksen ja markkinoinnin kehittämisessä huomioon otettavia tavoitteita on tunnistettavissa erityisesti vihreään ja kestävään kehitykseen, metsien ja luonnonvarojen käyttöön, ruokasektoriin ja matkailuun liittyvissä ohjelmissa. Luonnontuoteala liittyy myös terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen, huoltovarmuuden sekä aluetalouksien vahvistamisen tavoitteisiin. Kooste luonnontuotealan ja alan toimintaohjelman liittymäkohdista keskeisiin kansallisiin ja kansainvälisiin ohjelmiin ja strategioihin on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Kooste luonnontuotealan ja alan toimintaohjelman liittymäkohdista keskeisiin kansallisiin ja kansainvälisiin ohjelmiin ja strategioihin.

Ohjelma tai strategia	Liitännäisyyksiä luonnontuotealaan
Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, Pellolta pöytään -strategia ja Ilmastoruokaohjelma	Luonnontuotteilla edistetään kestäväää kasvua luontopohjaisten ratkaisujen ja kestävyuden edistämisen kautta
Suomen biotalousstrategia – Kestävästi kohti korkeampaa arvonlisää	Luonnon raaka-aineiden kestävä hyödyntäminen ja arvonlisän kehittäminen
Kansallinen metsästrategia 2035	Metsien kestävä ja monipuolinen käyttö ja uudistuva liiketoiminta hyvinvoinnin lähteenä
Luomu 2.0 – Suomen kansallinen luomuohjelma vuoteen 2030	Keruuluomutuotannon ja -kysynnän kasvattaminen sekä luomun markkinamahdollisuuksien hyödyntäminen
Lähiuokaa – totta kai! Lähiuokaohjelma ja lähiuokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2025	Lähialue-markkinoiden hyödyntäminen, aluetalouden ja kestävyuden vahvistaminen sekä tuotteiden alkuperän nostaminen esille
Suomen ruokamatkailustrategia 2020-2028 ja Suomen matkailustrategia 2019-2028	Arktiset, puhtaat ja elämykselliset luonnontuotteet ja suomalainen ruokakulttuuri matkailun vetovoimatekijöinä
Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030	Jokamiehenoikeuksien sekä luonnontuotteiden keruun ja hyödyntämisen merkitys kansanterveydelle ja väestön hyvinvoinnille
Kansallinen julkisten hankintojen strategia	Kestävyuden, omavaraisuuden ja huoltovarmuuden edistäminen paikallista tuotantoa ja yrittäjyyttä kehittämällä
Rahoitusohjelmat (CAP, rakennerahastot ja kansainväliset rahoitusohjelmat)	Elinkeinojen monipuolistuminen ja uudistuminen, yritysten kasvu ja kansainvälistyminen sekä kestävyuden, oppimisen ja innovaatiotoiminnan edistäminen

4.1 LUONNONTUOTTEILLA EDISTETÄÄN KESTÄVÄÄ KASVUA

Keskeisiä ihmiskunnan haasteita ovat ilmastonmuutos ja luonnonvarojen ylikulutuksen hillitseminen. Suomi on sitoutunut toteuttamaan YK:n kestävän kehityksen Agenda2030-toimintaohjelmaa, jonka päämääränä on turvata hyvän elämän edellytykset nykyisille ja tuleville sukupolville. Ohjelman tavoitteiden toteuttaminen sekä kestävyyskriisiin tuomiin haasteisiin vastaaminen ja toisaalta mahdollisuuksiin tarttuminen edellyttävät siirtymistä fossiilitaloudesta kohti hiilineutraalia bio- ja kiertotaloutta sekä resurssitehokkuutta. Tässä tarvitaan toimintatapojen muutoksia sekä osaamisen ja teknologioiden kehittämistä ja käyttöönottoa. Luonnontuotealalla on tässä paljon huomiota otettavaa, mutta ala voi toisaalta myös tarjota tarvittavien muutosten toteuttamiseen monia ratkaisuja.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on EU:n strategia, jonka avulla se pyrkii saavuttamaan ilmastoneutraaliuden vuoteen 2050 mennessä. Strategia ohjaa EU:ta kohti vihreää siirtymää, jota toteutetaan muun muassa panostamalla uusiutuvaan energiaan ja energiatehokkuuteen, investoimalla kestävyteen, vähentämällä päästöjä, edistämällä kiertotaloutta sekä huolehtimalla luonnon monimuotoisuudesta. Kiertotalouteen siirtymistä tuetaan parantamalla kestävyttä tuotesuunnittelussa esimerkiksi pakkausratkaisujen ja muovin käytön vähentämisen suhteen. (Euroopan vihreän kehityksen ohjelma 2022)

YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö (FAO) ja Euroopan metsäinstituutti (EFI) julkaisivat vuonna 2021 raportin (Martínez de Arano et al 2021), jonka mukaan metsistä saatavat luonnontuotteet tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia edistää Euroopan vihreän kasvun ja kestävän kehityksen tavoitteita. Luonnontuotteista on löydettävissä monipuolisesti erilaisia luontopohjaisia ratkaisuja muun muassa elintarvike-, lääke- ja kosmetiikkateollisuuteen. Tästä syystä raportin mukaan olisikin tärkeää kehittää muun muassa varastoinnin ja jakeluketjujen kestäviä ratkaisuja, kilpailukykyisiä, kestäviä ja ympäristöä säästäviä arvoketjuja, luontoa säästäviä raaka-aineiden hankintamenetelmiä, tukijärjestelmiä ja metsistä saataviin luonnontuotteisiin liittyvää koulutusta sekä varmistaa luontoarvojen säilyminen.

Pelloilta pöytään -strategia on osa Euroopan vihreän kehityksen ohjelman keskeisiä toimia (Farm to Fork strategy 2022). Strategian tavoitteena on edistää ilmastoneutraaliuden saavuttamista vuoteen 2050 mennessä ja siirtyä nykyisessä EU:n elintarvikejärjestelmässä kestäväan malliin. Strategian päätavoitteita ovat muun muassa ravitsevien elintarvikkeiden varmistaminen maapallon kestävyiden rajoissa, torjunta-aineiden ja lannoitteiden käytön puolittaminen, luomumaatalouteen käytetyn maan määrän lisääminen, elintarvikkeiden kestävämpään kulutukseen ja terveellisiin ruokavalioihin kannustaminen esimerkiksi ruoan alkuperä- ja pakkausmerkintöjä parantamalla, ruokahävikkien ja -jätteiden vähentäminen sekä elintarvikepetoksien torjuminen toimitusketjussa. Luonnontuotteiden käytöllä voidaan edistää monella tapaa strategian tavoitteiden saavuttamista.

Suomi on asettanut pääministeri **Sanna Marinin hallituksen ohjelman** (2019) mukaisesti tavoitteekseen olla hiilineutraali vuonna 2035. Suomi pyrkii fossiilivapaaksi hyvinvointiyhteiskunnaksi. Sähkön ja lämmön tuotannon osalta tähdätään lähes päästöttömyyteen 2030-luvun loppuun mennessä. Kiertotalouden lisäämisen avulla hillitään luonnonvarojen ylikulutusta ja ilmastonmuutosta, suojellaan luonnon monimuotoisuut-

ta, luodaan uudenlaista työtä ja vahvistetaan kilpailukykyä. Tavoitteita asetetaan myös ilmastoystävällisen ruokapolitiikan suhteen.

Maa- ja metsätalousministeriön valmisteleman **ilmastoruokaohjelman** (2022) tarkoituksena on tukea yhteiskunnan siirtymistä kohti ilmastokestävää ruokajärjestelmää. Ohjelmaluonnoksen tavoitteeksi on kirjattu kulutetun ruoan ilmastojalanjäljen pienentäminen sekä ymmärryksen lisääminen ruoantuotannosta. Ilmastokestävää ruokajärjestelmää voidaan vahvistaa muun muassa panostamalla kotimaisen tuotannon kehittämiseen, hyödyntämällä sivuvirrat tehokkaasti sekä siirtymällä nykyistä kasvipohjaisempaan ruokavalioon, jolla lisäksi parannetaan kansanterveyttä. Ilmastoruokaohjelman toteuttamisen tueksi on jo ryhdytty kehittämään ympäristöjalanjäljen laskentamenetelmiä ja elinkaariarviointia.

Elintarviketeollisuuden vähähiilisyyden tiekartan (2020) vuoteen 2035 asetetun vision mukaan vähähiiliset ratkaisut ovat alalla laajasti käytössä ja ilmastovaikutukset ovat hallinnassa elintarvikealan arvoketjuissa. Vähähiilisten ratkaisujen käyttöönottoa on tarpeen tukea. Lisäksi tuotantoketju- ja tuotekohtaisessa päästölaskennassa tarvitaan elintarvikealan ja alkutuotannon yhteistyötä.

4.2 LUONNONTUOTEALA ON BIOTALOUDEN YTIMESSÄ

Vuoteen 2035 ulottuva **Suomen biotalousstrategia - Kestävästi kohti korkeampaa arvonlisää** (2022) pyrkii erityisesti siihen, että entistä korkeampaa arvonlisää kyetään luomaan biotalouden eri sektoreilla sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Kestävän biotalouden nähdään tarjoavan ratkaisuja moniin ilmastoa ja luonnon monimuotoisuutta koskeviin kysymyksiin.

Biotalousstrategian esittämät toimenpiteet jakaantuvat neljään painopisteeseen, jotka tähtäävät biotalouden arvonlisän kasvattamiseen, osaamis- ja teknologiaperustan vahvuuteen, kilpailukykyiseen toimintaympäristöön sekä bioresurssien ja muiden ekosysteemien käytettävyyteen ja kestävyys. Arvonlisän kasvattamisessa on tärkeää kyky hyödyntää raaka-aineita kestävästi ja tehokkaasti muun muassa vahvistaen TKI-toimintaa ja osaamista, lisäämällä markkinatietoa sekä kehittämällä prosesseja ja teknologioita koko ketjussa resurssien tuotannosta niiden käyttöön. Kilpailukykyiseen toimintaympäristöön vaikutetaan esimerkiksi sääntelyn, rahoituksen ja yritysneuvonnan keinoin. Myös digitalisaation ja datan hyödyntämisen merkitys kasvaa.

Biotalousstrategia nostaa toimenpiteissään erikseen esille metsästä saataviin muihin tuloihin liittyvän yrittäjyyden piirteiden sekä arvonlisän kehittämisen keinojen selvittämisen. Ekosysteemipalveluihin perustuvien elinkeinojen arvonlisää voidaan kasvattaa parantamalla ekosysteemipalvelujen tarjontaa ja vahvistamalla luonnontuotealaa esimerkiksi liiketoimintamalleja ja markkinoita tai entisillä turvetuotantoalueilla kasvatettavien biomassojen tuotantoa kehittämällä.

Elintarvikesektorin osalta arvonlisää luodaan biotaloustrategian mukaan sekä laadukkailla ruoka- ja juomatuotteilla että tuotteen vastuullisuudesta kertovan digitaalisen tiedon avulla. Esimerkiksi kasvipohjaisiin raaka-aineisiin (ml. luonnontuotteet) perustuva tuotanto ja tuotteita tulee kehittää määrätietoisesti ja systemaattisesti. Digitalisatiota ja dataa arvonlisän ja uusien palvelujen pohjana vahvistetaan myös luonnonmukaisen tuotannon edellyttämän tiedonkeruun osalta.

Luonnontuotealan tarkastelussa biotalousstrategiassa todetaan, että luonnontuotteista voidaan kehittää korkean arvonlisän kuluttajatuotteita, joilla on myös vientipotentiaalia. Luonnontuotealan arvonlisää kasvatetaan edistämällä luonnontuotteiden käyttöä elintarvike-, bioteknologia-, kosmetiikka- sekä lääke- ja rohdosteollisuudessa sekä luomalla uusia liiketoimintamalleja yhdistäen luonnontuotteita hyvinvointipalveluihin, terveyteen ja matkailuun. Uusia mahdollisuuksia on myös väri- ja tekstiiliteollisuudessa. Alaa kehitetään myös vahvistamalla toimialarajat ylittävää verkostomaista yhteistyötä luonnontuotteisiin liittyvien innovatiivisten tuotteiden ja palveluiden kehittämiseksi sekä kehittämällä luonnontuotealan liiketoimintaekosysteemiä ja alan arvoverkon toimintaa.

4.3 LUONNONTUOTTEILLA MONIPUOLISTETAAN METSIEN KESTÄVÄÄ KÄYTTÖÄ

Kansallinen metsästrategia kuvaa metsäalan kehittämisen painopisteet ja toimenpiteet, joihin julkinen valta keskittyy osana metsäalan yhteistä kehittämistä. Metsästrategiasa metsäala kattaa metsätalouden ja puuta jalostavan teollisuuden lisäksi myös metsien muihin sekä aineellisiin että aineettomiin tuotteisiin perustuvan tuotannon, jalostuksen ja palvelut sekä julkishyödykkeet. Metsäala on keskeinen osa suomalaista bio- ja kiertotaloutta. Kestävyyismurroksen nähdään edelleen lisäävän kestävästi tuotettujen metsäalan tuotteiden ja palveluiden kysyntää.

Metsästrategia uudistettiin vuoden 2022 aikana. Vuoteen 2035 ulottuvan strategian (Kansallinen metsästrategia 2035) tavoitteena on ottaa huomioon entistä ajanmukaisemmin kokonaisvaltainen kestävä kehitys sekä metsien merkitys ilmastonmuutoksen hillinnässä ja siihen sopeutumisessa. Metsästrategian visiona on Kasvavaa hyvinvointia metsistä ja metsille. Visiossa korostetaan metsien suomalaisille tuottaman hyvinvoinnin lisäksi myös metsien omaa hyvinvointia. Strategia edistää vastuullista ja kokonaisvaltaista hyvinvointitaloutta.

Kansallisen metsästrategian päämääriä ovat kilpailukykyinen toimintaympäristö uudistuvalla ja vastuullisella metsäalalla, metsien aktiivinen, kestävä ja monipuolinen käyttö, metsien elinvoimaisuuden, monimuotoisuuden ja sopeutumiskyvyn vahvistaminen sekä tiedolla johtamisen ja osaamisen vahvistaminen metsäalalla. Tavoitteita asetetaan muun muassa metsiin perustuvan liiketoiminnan monipuolistumiseen ja kasvuun, markkinoiden toimivuuteen raaka-aineiden saatavuuden turvaamiseksi, osaamisen lisäämiseen sekä hyvään tietopohjaan ja tiedon käytettävyyteen. Näiden päämäärien ja tavoitteiden saavuttaminen voi tukea monella tapaa myös luonnontuotealan kehitystä.

4.4 LUONNONTUOTTEET OVAT OSA LUOMUTUOTANTOA, LÄHIRUOKAA JA KESTÄVÄÄ RUOKAJÄRJESTELMÄÄ

Luomu 2.0 – Suomen kansallinen luomuohjelma vuoteen 2030 (2021) luettelee tavoitteinaan muun muassa luomun kulutuskysynnän, viennin ja tuotannon kasvun, ammattikeittiöiden luomun käytön lisäämisen sekä luomuelintarvikkeiden jalostusasteen nousemisen. Luomukysynnän ja viennin kasvun nähdään olevan suoraan riippuvainen elintarvikkeiden jalostusasteen nostamisesta ja uusien tuotteiden kehittämisestä eri markkinoiden mukaan. Tavoitteina on myös lisätä luomuosaamista ja tietoa sekä kehittää alan lainsäädäntöä ja valvontaa. Toimenpiteinä tarvitaan esimerkiksi kuluttaja-

tietoisuuden lisäämistä, luomun kestävyysyötyjen selventämistä, tuotekehityksen ja osaamisen vahvistamista, vuoropuhelun lisäämistä koko luomuketjussa sekä viennin edistämistä.

Luomuohjelma nostaa esille luonnontuotteiden luomusertifiointin merkityksen vientimarkkinoiden tarjoamien kasvumahdollisuuksien hyödyntämisessä. Kotimaiset luomumarjat, mutta kasvavissa määrin myös muut luomuluonnontuotteet ovat tärkeitä raaka-aineita luonnontuotteita jalostavalle teollisuudelle. Lisäksi ammattikeittiöt ovat luomuluonnontuotteille hyvä markkinakanava. Luomuraaka-aineiden saatavuuden varmistamiseksi luomuohjelman tavoitteena on luomukeruualueen kasvattaminen vuoden 2020 noin 5,5 miljoonan hehtaarin pinta-alasta.

Toimenpiteinä luomukeruualueiden kasvattamiseksi luomuohjelma luettelee luomusertifiointissa tarvittavan metsätiedon kokoamiskeinojen selvittämisen, metsänomistajien tietoisuuden lisäämisen, luonnontuotteita keräävien ja jalostavien toimijoiden, maanomistajien sekä viranomaisten yhteistyön kehittämisen, luomukeruuta koskevan ohjeistuksen ja sertifiointin kehittämisen, Metsään.fi-palvelun uudistamisen luomuvalvontaan ilmoittautumisen helpottamiseksi sekä luomukeruuilastoinnin kehittämisen.

Luomu 2.0 -ohjelman toimeenpanosuunnitelman (2023) valmistelussa luomukeruualueen kasvattamisen rinnalle on nostettu luomukeruuuotannon kasvattaminen. Tavoitetilassa luomukeruuuotannon potentiaali on hyödynnetty maksimaalisesti, luomukeruuuotanto on osa kannattavaa metsätaloutta ja suomalaisen luomun tarinaa. Tavoitteisiin pyrittäessä selvitetään käytänteitä, joilla kannustetaan metsänomistajia liittämään metsänsä luomukeruuuseen. Esitetyillä toimenpiteillä kasvatetaan luomukeruuu-pinta-alaa, tehostetaan keruualueen hyödyntämistä sekä kehitetään kattava, digitaalinen järjestelmä luomusertifiointin ja raaka-aineketjujen toiminnan tueksi. Lisäksi kannustetaan luomukelpoisten kantokäsittelyaineiden ja metsälannoitteiden käyttöön ja kehittämiseen, vahvistetaan viestinnän keinoin koko toimijaketjun tietoisuutta luomukeruuusta sekä selvitetään luomusertifiointin toimintamallien ja säädännön kehittämisen mahdollisuuksia.

Lähiaruokaa koskevan kehittämistyön pontimena on edistää kunkin alueen paikallistaloutta, työllisyyttä ja ruokakulttuuria tuottamalla ja jalostamalla ruokaa oman alueen raaka-aineista sekä markkinoimalla ja kuluttamalla se omalla alueella. Tällä lisätään samalla tuotannon kestävyttä sekä vastataan kuluttajien toiveisiin tarjoten muun muassa tuotteiden aitoutta ja omaleimaisuutta. Pienten yritysten erikoistuotteiden merkittävimmät markkinat ovat tyypillisesti lähialueella. Lähiaruokaa käytetään kotitalouksien lisäksi myös ammattikeittiöissä.

Lähiaruokaohjelman (Lähiaruokaa – totta kai! Lähiaruokaohjelma ja lähiaruokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2025, 2021) tavoitteena on monipuolistaa lähiruuan tuotantoa ja lisätä sitä kysyntää vastaavaksi, mahdollistaa uusien myynti- ja jakelukanaalien kehittymistä sekä nostaa lähiruuan jalostusastetta, parantaa pienimuotoisen elintarvikejalostuksen ja myynnin mahdollisuuksia lainsäädännön, neuvonnan ja tutkimuksen keinoin, kasvattaa lähiruuan osuutta julkisista hankinnoista parantamalla hankintaosaamista, laadullisia kriteereitä ja hankintavaatimuksia, tiivistää lähiruokasektorilla toimivien yhteistyötä ja lisätä ruuan ja ruokaketjun toimijoiden arvostusta ja näkyvyyttä.

Lähihuokasektorin kehittämisen keinoin voidaan edistää myös luonnontuotteiden käyttöä ja lähimarkkinoita. Luonnontuotealallakin tarvitaan muun muassa uusia yhteistyörakenteita, asiakaslähtöistä tuotekehitystä, jakelukanavien kehittämistä sekä mahdollisuuksia esiin nostavaa viestintää.

Kestävä ruokajärjestelmä tarkoittaa asioita kuten ympäristöystävällistä alkutuotantoa, ruoan jalostusta suljetussa kierrossa ja paikallista yrittäjyyttä tukevia lähiruokahankintoja. Julkisilla hankinnoilla on keskeinen merkitys yrittäjyyden ja työllisyyden edistäjänä sekä elinvoiman ja aluetalouksien vahvistajana. Lisäarvon jäämistä alueelle voidaan edistää poistamalla paikallisiin hankintoihin liittyviä esteitä, jakamalla hankintoja osiin sekä edistämällä toimijoiden välistä vuoropuhelua. Niillä voidaan tukea myös kestävä kehityksen tavoitteita niin taloudellisen, sosiaalisen kuin ekologisenkin kestävyuden osalta. **Kansallisella julkisten hankintojen strategialla** (2020) edistetään julkisten varojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta sekä julkisen talouden kestävyyttä.

Julkkiset hankinnat tarjoavat mahdollisuuksia paikallisille yrityksille. Vastuullisten hankintojen tekeminen edellyttää hankintaosaamisen kehittämistä niin hankintayksiköissä kuin yrityksissä. Hankinnoissa voidaan käyttää valintaperusteita tai ehtoja, jotka tukevat ympäristön ja ilmastoon kannalta kestäviä valintoja sekä huomioivat vastuullisia tuotanto- ja toimintatapoja. Kehittämällä hankintaosaamista karttuu tietoa hankintojen jakamisen vaikutuksista markkinoihin ja pk-yrityksiin sekä kehittyy rohkeus käyttää erilaisia hankintatapoja. Esimerkiksi julkisissa yhteishankinnoissa tai isoissa hankintareunissa kilpailutus voidaan toteuttaa alueittain tai tuoteryhmittäin. Lisäksi kynnysarvon alittavat pienhankinnat voivat tarjota monelle yritykselle mahdollisuuksia. Yrityksissä kuitenkin tarvitaan lisää osaamista ja yhteyksiä, jotka vahvistavat kykyä osallistua kilpailutuksiin.

Runsaat luonnonvarat ja hyvä elintarviketuotantokyky ovat Suomen vahvuuksia, joilla tuetaan kansallista huoltovarmuutta. Maaseudulla elintarvikehuollon huoltovarmuutta voidaan lisätä huolehtimalla omavaraisuuden asteesta ruoantuotannossa, elintarviketeollisuudessa ja toimialan osaamisessa. Huoltovarmuutta tukee myös riittävän hajautettu ruokajärjestelmä. Paikallinen ruoantuotanto, jalostus ja sivuvirtojen hyödyntäminen tukevat paikallista yrittäjyyttä, työllisyyttä ja yhteisöllisyyttä sekä osaltaan parantavat huoltovarmuutta.

4.5 LUONNONTUOTTEET TUOVAT SUOMEN MATKAILUUN LISÄÄ VETOVOIMAA

Suomen ruokamatkailustrategia 2020-2028 (2020) sisältää ruokamatkailun valtakunnallisen päämäärän ja toimii suunnannäyttäjänä erityisesti majoitus-, ravitsemis-, elintarvike- ja matkailualan toimijoille. Strategian tavoitteina on kehittää kärkituotevevoisesti Suomen ruokamatkailua sekä kannustaa yhdistelmätuotteiden ja ruokareittien luomiseen.

Strategiassa kuvataan ruokamatkailun kehittämistyössä huomioon otettavina lähitulevaisuuden trendeinä muun muassa tiedostavan ruokamatkailun, autenttisuuden ja paikallisuuden merkityksen lisääntymisen, tarinallistamisen sekä kasvis- ja vegaaniruokien suosion kasvun. Luonnosta saatavat puhtaat raaka-aineet ja niiden jalostaminen

mielenkiintoisiksi matkailutuotteiksi nähdään ruokamatkailun vetovoimatekijänä. Suomen luonto tarjoaa myös elämykselliset puitteet matkailijoiden osallistumiselle raaka-ainesten hankintaan ja ruoan nauttimiseen.

Ruokamatkailustrategian toimenpidekokonaisuudet korostavat alan liiketoiminnan vastuullisuutta, tuotekehitystä, strategisia kumppanuuksia sekä myyntiä, markkinointia ja viestintää. Vastuullisuutta osoitetaan muun muassa käyttämällä paikallista taloutta ja työllisyyttä tukien lähiruokaa ja paikallisia raaka-aineita. Ruokamatkailun tuoteteemoissa on tuotavissa esille arktisia, puhtaita luonnontuotteita sekä suomalaista ruokakulttuuria kuten jokamiehenoikeuksia, jotka mahdollistavat marjojen, sienten ja villiyrttien keräämisen. Kehitystyössä tarvitaan matkailu- ja elintarvikealan yritysten ja hankkeiden yhteistyön lisäämistä.

Ruokamatkailun lisäksi luonnontuoteala voi tarjota sisältöä myös muihin matkailuteemoihin kuten luonto- ja hyvinvointimatkailuun. **Suomen matkailustrategian 2022–2028** (2022) mukaan matkailun kehittyminen ja kasvu perustuvat matkailun kestävyys-teen panostamisen ohella luontoon sekä kulttuurisiin elämyksiin ja niiden ympärille rakennettavaan liiketoimintaan. Menestystä haetaan muun muassa keskittymällä omiin teemallisiin vahvuuksiin, lisäämällä digitaalisten ratkaisujen käyttöä sekä erityisesti kehittämällä toiminnan kestävyttä.

4.6 LUONNONTUOTTEIDEN KERUUSTA SAADAAN VIRKISTYSTÄ JA HYVINVOINTIA

Ensimmäistä kertaa laaditun **kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian** (2022) tavoitteena on tuoda luonnossa olemisen hyötyjä suomalaisten tietoon ja kannustaa suomalaisia luontoon. Vuoteen 2030 ulottuvan strategian päämääränä on, että luonnon virkistyskäyttö auttaa kansalaisia voimaan paremmin. Vahvistuva luontoyhteys edistää siirtymää nykyistä kestävämpään ja fyysisesti aktiivisempaan elämäntapaan. Näillä tavoitteilla voi olla välillisiä vaikutuksia myös luonnontuotealaan.

Luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvät harrastukset kuten marjastus ja sienestys mainitaan strategiassa merkittävänä osana luonnon virkistyskäyttöä. Laajat jokamiehenoikeudet antavat tähän kaikille hyvät mahdollisuudet. LVVI3-tutkimuksen mukaan aikuisväestöstä 57 prosenttia marjastaa ja 40 prosenttia sienestää vuoden aikana vähintään kerran (Neuvonen et al 2022). Osuudet ovat pysyneet ennallaan viimeisten 20 vuoden aikana. Marjastus, sienestys ja villiyrttien kerääminen tuovat terveellistä täydennystä ruokapöytään. Muutoin luonnontuotteiden keruun taloudellisia vaikutuksia luonnon virkistyskäytön strategiassa ei käsitellä.

Luonnon virkistyskäytön strategiassa määritellyt viisi tavoitetta keskittyvät lähiluonnon saavutettavuuteen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen, luonnon kestävyys-teen vaalimiseen virkistyskäytössä, luonnon virkistyskäyttöön liittyvien voimavarojen tunnistamiseen ja yhteistyöhön sekä luonnon virkistyskäytön monimuotoisuuden huomioimiseen. Tavoitteiden toteutumista tukevat toimintalinjaukset, jotka erityisesti voivat liittyä luonnontuotealaan, käsittelevät jokamiehenoikeuksien tunnettuutta, luonnossa liikkumisen ohjeistusta sekä luonnon virkistyskäytön kansanterveyteen, väestön hyvinvointiin ja kansantalouteen liittyvien vaikutusten tutkimusta.

4.7 LUONNONTUOTEALAN KEHITYS TOTEUTTAA YRITTÄJYYDEN JA ALUEIDEN ELINVOIMAN EDISTÄMISEN TAVOITTEITA

Suomen CAP-suunnitelman 2023-2027 (2022) keskeisinä kehittämiskohteina ovat muun muassa maaseutualueiden toimialarakenteen monipuolistaminen ja talouden uudistuminen sekä yrittäjyyden edistäminen. Suunnitelman keskiössä ovat aktiivinen ja kokonaiskestävä ruuantuotanto sekä elinvoimainen maaseutu. Myös luonnontuotealalle on suunnattu kehittämistoimia, joiden avulla yritykset voivat kehittää tuotteita, palveluita, menetelmiä ja teknologioita sekä nopeuttaa eri tyyppisten innovatiivisten ja digitaalisten ratkaisujen kehittämistä ja käyttöön ottamista.

Suomen CAP-suunnitelman toimeenpanoa tuetaan erilaisilla rahoitusmekanismeilla. Esimerkiksi yritysryhmähankkeilla ryhmä yrityksiä voi kehittää toimintaansa sekä yhteisillä kehittämistoimenpiteillä että yrityskohtaisesti. Tavoitteena voi olla vaikakapa tuotannollisen yhteistyön kehittäminen, markkinointi- ja myyntiyhteistyön kehittäminen, tuoteperheen suunnittelu tai yrityksiä palvelevan osuuskunnan perustaminen. Muilla CAP-suunnitelman toimenpiteillä voidaan tukea muun muassa tietämyksen siirtoa, osaamisen lisäämistä, toteutettavuustutkimuksia ja investointeja.

EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelmaa Suomessa toteuttava **Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 -ohjelma** (2021) edistää alueiden elinvoimaa, työllisyyttä ja hyvinvointia. Rahoitus tulee kolmesta toisistaan täydentävästä rahastosta Euroopan sosiaalirahastosta (ESR+), Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) ja Oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta (JTF). Ohjelman eri toimintalinjoilla muun muassa edistetään alueiden ja yritysten elinkeino- ja työelämälähtöisiä tutkimus- ja innovointivalmiuksia ja uusien teknologioiden käyttöönottoa (Innovatiivinen Suomi, EAKR), edistetään energiatehokkuutta ja kiertotaloutta (Hiilineutraali Suomi, EAKR) sekä tuetaan työllisyyttä, osaamista, työelämän kehittämistä ja jatkuvaa oppimista (Työllistävä, osaava ja osallistava Suomi, ESR+).

Interreg-ohjelmilla 2021-2027 (2022) tuetaan raja-alueiden ja laajempien, rajat ylittävien yhteistyöalueiden integroitumista sekä alueiden ja kaupunkien välisten verkostojen syntymistä ja vahvistumista. Yhteistyötä lisäämällä, kokemusten vaihtoa edistämällä ja hyviä käytäntöjä levittämällä ohjelmat vaikuttavat alueiden kilpailukykyyn ja taloudelliseen kehitykseen. Ohjelmilla edistetään myös Euroopan vihreän kehityksen ohjelman mukaisia ympäristötavoitteita. Lisäksi ohjelmilla vahvistetaan Itämeren aluetta eurooppalaisena ja globaalina talousalueena sekä etsitään yhteisiä ratkaisuja pohjoisten harvaan asuttujen alueiden haasteisiin.

Viennin ja kansainvälisen kasvun ohjelman (2020) tarkoituksena on yritysten kasvun ja kansainvälistymisen laaja-alainen edistäminen. Tavoitteina on saada lisää uusia vientiyrityksiä sekä kasvattaa nykyisten vientiyritysten vientiä. Tavoitteisiin tähdätään muun muassa kehittämällä kansainvälistymispalveluja ja rahoitustarjontaa kannustavasti ja asiakaslähtöisesti. Tarpeen on vahvistaa pk-yritysten kasvu- ja kv-valmiuksia sekä saada yrityksiä mukaan uusiin verkostoihin ja kasvattamaan TKI-toiminnalla tuotavuuttaan, jalostusarvoaan ja kansainvälistä kilpailukykyään. Esimerkiksi suomalaisyrityksien vähähiilisyys ja ilmastoratkaisut ovat nähtävissä merkittävänä kansainvälisenä kilpailuetuna, jota myös rahoituksen keinoin on tarpeen edistää.

5 LUONNONTUOTEALAN SWOT

Luonnontuotealan SWOT-analyysissä (Taulukko 2) alan keskeisimmiksi vahvuuksiksi tunnistettiin luonnon raaka-aineidemme runsaus ja erityisominaisuudet sekä niiden kysyntä maailman markkinoilla. Pohjoismaisilla luonnontuotteilla on myös hyvä ja erityinen maine muun muassa ruokaturvallisuuden, luonnon puhtauden ja arktisen eksootisuuden ansiosta. Jokamiehenoikeudet sekä metsäluontoon liittyvä osaaminen ja perinteet luovat perustan luonnontuotealan kasvulle. Luonnontuotealan laajalla ohjelma- ja strategiakytkennällä on alan kehitystä tukeva merkitys liittyen muun muassa vihreään siirtymään ja ilmastotavoitteiden saavuttamiseen.

Luonnontuotealan heikkoudet liittyvät erityisesti raaka-aineiden saatavuuteen, mutta samalla niiden osittain kehittymättömiin markkinoihin. Kotimaisia kerääjiä on vähän, ja erityisesti metsämarjojen keruu tukeutuu ulkomaiseen työvoimaan. Teollisen mittakaavan jalostajia on vain muutamia, jolloin myös useimpien raaka-aineiden kysyntä jää pieneksi. Yrityskoon pienuuden takia luonnontuotealalla toimivilla yrityksillä on rajalliset resurssit toiminnan kehittämiseen, palvelujen hankkimiseen tai investointeihin. Tietoa ja osaamista tarvittaisiin lisää. Alan jalostusaste onkin jäänyt suurelta osin alhaiseksi luonnontuotteiden tarjoamiin mahdollisuuksiin nähden.

Mahdollisuuksia luonnontuotealalle tarjoavat raaka-ainetuotannon ratkaisujen ja yhteistyöverkostojen kehittäminen sekä uusien arvoverkkojen rakentaminen luonnontuotteiden tarjoaman lisäarvon hyödyntämiseksi eri teollisuudenaloilla. Luonnontuotteita on myös mahdollista liittää aiempaa monipuolisemmin ja syvällisemmin matkailu- ja hyvinvointipalveluihin. Kasvava merkitys on luonnontuotealan kestävyuden korostamisella niin keruussa kuin tuotannon vesi- ja hiilijalanjäljen osalta. Vienninedistämistoiminnan ja yleistyvän verkkokaupankäynnin lisäksi lähimarkkinat voivat tarjota alan yrityksille kasvua. Yhteistyön tiivistämisen ja rahoituslähteiden monipuolisen hyödyntämisen avulla TKI-toimintaa on mahdollista saada vahvistumaan ja tarvittavia investointeja toteutumaan.

Luonnontuotealan uhkakuvat liittyvät erityisesti keruutyövoiman saatavuuteen sekä kustannusten nousuun, jotka voivat romahduttaa raaka-aineitten saatavuuden ja hintakilpailukyvyyn. Kansainväliset kriisit, yleinen hintojen nousu ja kuluttajien ostovoiman heikkeneminen supistavat varsinkin korkean jalostusasteen tuotteiden kysyntää niin kotimaisilla kuin kansainvälisilläkin markkinoilla. Huoltovarmuuden merkityksen korostuminen voi lisätä kilpailua metsien eri käyttömuotojen välillä esimerkiksi uusiutuvan energiantuotannon kasvaessa. Uhkana on myös, että luonnontuotteiden globaalit liiketoimintamahdollisuudet tuovat alalle lyhytjänteisen taloudellisen edun tavoittelijoita, joiden väärinkäytökset ja tuoteväärrennökset voivat heikentää koko alan mainetta.

Taulukko 2. Luonnontuotealan SWOT.

VAHVUUDET	HEIKKOUEDET
<p>Raaka-ainevarat erityisominaisuuksineen</p> <ul style="list-style-type: none">• Luonnontuotteiden runsaus, monipuolisuus ja puhtaus• Raaka-aineiden uusiutuvuus ja kasvu ilman tuotantopanoksia• Pohjoisten kasvuolojen tuomat luonnontuotteiden erityisominaisuudet kuten korkeat arvoainepitoisuudet• Luomusertifioitujen raaka-aineiden saatavuus	<p>Raaka-ainetuotannon kehittymättömyys</p> <ul style="list-style-type: none">• Raaka-aineiden riittävä ja tasalaatuinen saatavuus• Satovaihtelut ja toiminnan kausiluonteisuus• Kerääjien puute ja keruun tukeutuminen ulkomaiseen työvoimaan• Keruketjujen sekä alan keruutekniikan ja logistiikan kehittymättömyys
<p>Kasvavat markkinat</p> <ul style="list-style-type: none">• Luonnontuotteiden globaali kasvava kysyntä• Viennedistämiseen on saatavilla apua ja tukea	<p>Raaka-ainemarkkinan kehittymättömyys</p> <ul style="list-style-type: none">• Raaka-aineitten osittain kehittymättömät markkinat• Uusien luonnontuoteraaka-aineiden ja niiden puoli-jalosteiden välittäjien puuttuminen• Pääoman pitkäaikainen sitoutuminen raaka-aineeseen
<p>Luonnontuotteidemme hyvä maine</p> <ul style="list-style-type: none">• Pohjoismaisilla luonnontuotteilla on maailmalla hyvä maine• Ruokaturvallisuus ja jäljitettävyyden Suomen kilpailutekijöinä• Luonnon puhtaus sekä villiin luontoon ja pohjoiseen eksoottisuuteen liittyvät mielikuvat	<p>Alhainen jalostusaste</p> <ul style="list-style-type: none">• Tuotekehitystä palvelevan tiedon ja osaamisen puutteellisuus tai hankala löydettävyys• Pääomien ja investointien puutteet
<p>Luonnontuoteala osana vihreää siirtymää</p> <ul style="list-style-type: none">• Globaalit ilmastotavoitteet tukevat alan kehitystä• Kansalliset ohjelmat ja strategiat luovat edellytyksiä luonnontuotealan kasvulle	<p>Myynti- ja markkinointiosaamisen sekä myyntiargumenttien puutteellisuus</p> <ul style="list-style-type: none">• Liiketoimintaosaamisen puutteet• Markkinatuntemuksen ja -yhteyksien vähäisyys• Terveysväittämien puute• Luonnontuotteiden hiilijalanjälkeä koskevan tutkimustiedon ja työkalujen vähäisyys
<p>Kiinnostus ja perinteet metsien käyttöön</p> <ul style="list-style-type: none">• Metsien käyttö kiinnostaa• Keruuperinne ja jokamiehenoikeudet	<p>Alan yritysten pienuus</p> <ul style="list-style-type: none">• Rajalliset resurssit toiminnan kehittämiseen tai investointeihin• Tuotantomäärät eivät riitä markkinoille pääsyyn• Yritysrahoituksen saatavuuden niukkuus vähentää hankkeiden tuomaa suoraa hyötyä alan yrityksille
<p>Rakenteet tiedon ja osaamisen vahvistamiseen</p> <ul style="list-style-type: none">• Luonnontuotealan ammatillinen koulutusjärjestelmä ja oppilaitosverkosto• Monipuolisesti tutkimusta eri tieteenaloilla• Laajat metsätietoaineistot	<p>Tutkimus- ja kehittämistoiminnan pitkäjänteisyyden puutteet</p>
<p>Asuttu maaseutu tie- ja laajakaistayhteyksineen</p>	<p>Yhteistyörakenteiden ja edunvalvonnan puutteet</p> <ul style="list-style-type: none">• Yhteistyön puutteet alan sisällä ja muiden alojen kanssa• Alan vaikutusmahdollisuuksien pienuus ja perinteisen metsäalan vahva asema• Viranomaistahojen alan asiantuntemuksen puutteet• Metsänomistuksen hajanaisuus

MAHDOLLISUUDET	UHAT
<p>Raaka-ainetuotannon uudet ratkaisut</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uusien ratkaisujen löytäminen keruutyövoimaan ja -menetelmiin • Metsänomistajien tavoitteiden monipuolistuminen ja osallistuminen arvoketjuihin • Yhteistyö metsäalan ja -teollisuuden kanssa • Toimijoiden löytäminen raaka-aineiden ja puolivalmisteiden välitykseen • Sadon ja optimaalisten keruualueiden tarkempi kartoitus • Metsätiedon ja avoimen tiedon hyödyntäminen • Raaka-ainetarjonnan ja -valikoiman parantaminen viljelyn ja puoliviljelyn avulla <p>Erityisominaisuuksien hyödyntäminen jalostusasteen kasvattamisessa ja arvoverkkojen vahvistamisessa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erikoistuotteiden kehittäminen ja brändäys valituille kohderyhmille • Luonnon tuotteiden uusien käyttökohteiden löytäminen sekä ainesosien ja muun lisäarvon kasvava hyödyntäminen elintarvike-, juoma- ja hyvinvointituote- ja kosmetiikkateollisuudessa • Luonnontuotteiden monipuolinen liittäminen matkailu- ja hyvinvointipalveluihin • Kestävyyden korostaminen (kestävä keruu, vesi- ja hiilijalanjälki) alan tuotantoketjussa ja imagossa <p>Uusien myynti- ja markkinointikanavien innovatiivinen hyödyntäminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Luonnontuotteiden saaminen laajasti mukaan julkisiin hankintoihin • Lähiruokatrendin hyödyntäminen • Verkkomyynnin kasvu sekä verkkomyyntikanavien ja digitaalisten palvelujen nopea kehittyminen <p>Vahvistuva alan osaaminen ja TKI-toiminta sekä tiedon hyödyntäminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tutkimuksen vahvistaminen ja lisääntyvän tiedon hyödyntäminen • Koulutuksen ja yrityspalvelujen tehokas hyödyntäminen <p>Yhteistyön vahvistaminen ja hyödyntäminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Luonnontuotteet osana biotalouden kasvua • Alan toimijoiden yhteistyön lisääminen (yritykset, kehittäjät, tutkimus, markkinat) • Yhteistyö teknologia- ym. investoinneissa • Kumppanuudet sivuaviin elinkeinoaloihin, joissa teollisuutta ja isompia yrityksiä <p>Rahoituslähteiden monipuolinen hyödyntäminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Esim. yritysryhmähankkeet 	<p>Työvoiman saatavuus heikkenee</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raaka-aineiden talteenotto vähenee ulkomaisten kerääjien saatavuuden vaikeutuessa tai tyrehtyessä • Maaseudun väestön vähentyessä kasvava työvoimapula rajoittaa alan toimintaa <p>Kotimaisen tuotannon hintakilpailukyky romahtaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Keruun kasvavat kustannukset romahduttavat kansainvälisen kilpailukyvyyn • Kilpailukyky luomuraaka-aineen suhteen romahtaa sertifiointijärjestelmän ongelmien takia • Halvempien tuontiraaka-aineiden käyttö tai tuotannon siirtäminen halvempiin maihin yleistyy <p>Kansainväliset kriisit ja kuluttajien ostovoiman heikkeneminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kotimaisten ja kansainvälisten markkinoiden supistuminen • Kilpailu metsien eri käyttömuotojen välillä kiristyy <p>Imagokolhut kohdistuvat koko alaa kohtaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yksittäiset väärinkäytökset heikentävät koko alan mainetta • Taloudellisen edun tavoittelemisen korostuminen heikentää alan sosiaalista kestävyyttä • Tuotevääreennökset vievät luonnontuotteiden uskottavuutta • Terveys- ja ravitsemusväitteille ei ole riittävästi tutkimusnäyttöä <p>Etääntyvä päätöksenteko ja sääntely</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metsien ja luonnontuotteiden käyttöä määritetään muualta kuin Suomesta • Tutkimusnäyttöä ei saada kustannustehokkaasti koottua luonnontuotteiden käyttörajoitteiden poistamiseksi <p>Ilmastonmuutos muuttaa luonnon elinympäristöjä ja kasvuoloja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Luonnontuotteiden erityisominaisuudet tai esiintyvyydet voivat heikentyä • Kasvisairaudet ja hyönteistuhot voivat yleistyä lisäten luonnontuotteiden sato- ja laatuvahteluja

6 LUONNONTUOTEALAN TOIMINTAOHJELMA 2030

6.1 VISIO, TAVOITTEET JA STRATEGISET PAINOPISTEET

Vuoteen 2030 ulottuvan Luonnontuotealan toimintaohjelman **visiona** on:
LUONNOSTA KESTÄVÄSTI JA VASTUULLISESTI MONIPUOLISTA ARVONLISÄÄ.

Luonnontuotealan toimintaohjelman **päätaavoitteita** vuoteen 2030 mennessä ovat

- luonnontuoteraaka-aineiden markkinoiden toimivuuden parantuminen,
- jalostustoiminnan kasvu ja nykyistä korkeampi arvonlisä sekä
- toiminnan kasvua ja kestävyyttä tukevan toimintaympäristön kehittyminen.

Luonnontuotealan toimintaohjelman **alataavoitteina** ovat lisäksi:

- Luonnontuoteraaka-aineiden kestävä ja ammattimaisen talteenoton lisääntyminen ja monipuolistuminen
- Luomukeruualueiden ja -tuotannon kasvu
- Yhteistyön tiivistyminen metsäalan ja muiden luonnontuotealaan liittyvien elinkeinoalojen suuntaan
- Jalostuksen ja tuotekehityksen kasvu sekä arvoketjujen monipuolistuminen
- Tiedon, osaamisen ja hanketoiminnan kasvu ja aiempaa tehokkaampi hyödyntäminen
- Vastuullisuuden ja laadunhallinnan kehittyminen alan arvoketjuissa
- Lisääntynyt luonnontuotteiden käyttö lähiruokahankinnoissa osana kestävää ruokajärjestelmää
- Kasvua tukevien kasvukosysteemien ja innovaatioympäristöjen muodostuminen
- Luonnontuoteyritysten määrän, investointien, liikevaihdon ja viennin kasvu
- Luonnontuotteiden tarjoamien mahdollisuuksien laaja hyödyntäminen matkailupalveluissa

Luonnontuotealan toimintaohjelmaan sisältyvät toimenpiteet keskittyvät ohjelman päätaavoitteita tukeviin **strategisiin painopisteisiin**:

- Kestävän raaka-ainetuotannon ja raaka-ainemarkkinoiden kehittäminen
- Luonnontuotteiden jalostuksen lisääminen ja jalostusasteen nostaminen
- Liiketoiminnan kasvua ja kestävyyttä tukevan toimintaympäristön kehittäminen

6.2 KESTÄVÄN RAAKA-AINETUOTANNON JA RAAKA-AINEMARKKINOIDEN KEHITTÄMINEN

Raaka-aineiden saatavuus on keskeinen luonnontuotealan kasvuun vaikuttava tekijä. Tuotannon kehittämistarpeet ja -keinot kuitenkin vaihtelevat luonnontuotelajeittain. Keruun aktivoinnin ja keruumenetelmien kehittämisen rinnalla on tarpeen laajentaa luonnontuotteiden käyttöä ja markkinoita. Tuotannon mittakaavan kasvattamalla voidaan parantaa toiminnan kannattavuutta ja mahdollistaa raaka-aineiden välitystoimintaan tarvittavat investoinnit. Kehitystyössä on yhä tärkeämpää kiinnittää huomiota toiminnan kestävyteen ja laadun varmistamiseen.

Ammattimainen ja riittävän laaja raaka-aineiden ja välituotteiden tukku- ja välitystoiminta mahdollistaa uusien jalostajien tarttumisen luonnontuotteisiin. Välitystoiminta helpottaa ja yksinkertaistaa myös kerääjien ja metsänomistajien osallistumista luonnontuotealan monipuolisiin arvoketjuihin. Keruutoiminnan kehittämisen ohella alan raaka-ainetuotantoa voidaan kasvattaa puoliviljelyn ja viljelyn keinoin.

Kestävää raaka-ainetuotantoa ja raaka-ainemarkkinoiden toimivuutta kehitetään seuraavilla toimenpiteillä:

1. Aktivoidaan ja edistetään keruutoimintaa vastuullisesti ja markkinalähtöisesti:
 - Aktivoidaan luonnontuotteiden keruutoimintaa ja -verkostoja mm. kokoamalla ja jakamalla tietoa luonnontuotteista sekä niiden keruusta ja kysynnästä
 - Kehitetään ja aktivoidaan kerääjä.fi -palvelun toimintaa ja käyttöä
 - Tiivistetään vuoropuhelua ja yhteistyötä metsänomistajien ja raaka-aineketjun toimijoiden välillä esimerkiksi raaka-ainekohtaisia arvoketjuryhmiä kokoamalla
2. Kehitetään talteenoton menetelmien kestävyttä, teknologiaa ja kustannustehokkuutta:
 - Kehitetään ja pilotoidaan luonnontuotteiden tuotantotapoja, kestävästä talteenoton menetelmiä, laatuohjeistuksia ja teknologiaa
 - Kehitetään keinoja ja digitaalisia palveluja avoimen metsä- ja luontotiedon hyödyntämiseksi tuottavimpien keruukohteiden selvittämisessä ja kestävästä keruun organisoinnissa
 - Selvitetään ja pienennetään toiminnan hiili- ja vesijalanjälkeä sekä kehitetään menetelmiä kestävyden osoittamiseksi
3. Aktivoidaan ja kehitetään luonnontuotteiden sekä niistä valmistettujen välituotteiden ammattimaista tukku- ja välitystoimintaa tiloineen ja laitteineen.
4. Edistetään luonnosta peräisin olevien kasvien ja sienien viljelyä ja puoliviljelyä.
5. Edistetään luomukeruuta ottaen huomioon kansallisen luomuohjelman luomukeruuseen liittyvät toimenpiteet.

6.3 LUONNONTUOTTEIDEN JALOSTUKSEN LISÄÄMINEN JA JALOSTUSASTEEN NOSTAMINEN

Luonnontuotteiden käyttö- ja liiketoimintamahdollisuuksia on tunnustettu ja ryhdytty hyödyntämään elintarvikealan lisäksi muun muassa kosmetiikassa ja muissa hyvinvointituotteissa, väri- ja tekstiiliteollisuuden tuotteissa, lääkkeissä ja rohdoksissa sekä matkailu- ja hyvinvointipalveluissa. Markkinamahdollisuuksia on runsaasti esimerkiksi ravintolisissä. Suomalaisen luonnontuotteiden käyttö näissä tuoteryhmissä on kuitenkin vielä varsin vähäistä. Runsaat ja uusiutuvat luonnontuotevarat mahdollistavat useimpien luonnontuotteiden kestävästä käytöstä lisäämisen.

Luonnontuotteiden jalostuksen lisääntyminen ja monipuolistuminen edellyttävät nykyisten yritysten kasvun lisäksi uusien yritysten saamista mukaan alan toimintaan. Reagoinnin nopeuden ja kehitysresurssien riittävyyden näkökulmasta tämä onnistuu pääosin parhaiten jo toimivien yritysten avulla. Jalostavan teollisuuden aktivoiminen luonnontuotteiden käyttöön voi samalla kasvattaa toimintaa koko arvoketjussa, jolloin muun muassa panostukset raaka-aineiden tuotantoon ja välituotteisiin mahdollistuvat. Arvoketjun laajeneminen edellyttää välituotteiden tuotantoa. Pienet jalostajat puolestaan voivat raaka-aineiden saatavuuden parantuessa suunnata resurssejaan tuotekehitykseen.

Luonnontuotteilla on lukuisia tunnustettuja, mutta edelleen myös monelta osin tunnustamattomia ominaisuuksia muun muassa vaikuttavien yhdisteiden osalta. Tietoa näistä ominaisuuksista sekä niiden erilaisista hyödyntämismahdollisuuksista ja markkinoista tarvitaan lisää. Samaa luonnontuotetta tai sen eri osia voidaan käyttää resurssitehokkaasti monissa erilaisissa tuotteissa. Kilpailukyvyyn kannalta tuotteiden laatuun ja kestävyteen on kiinnitettävä erityistä huomiota, joten myös prosessointi- ja analyysimenetelmiä ja -osaamista on kehitettävä eri luonnontuotteiden käsittelyssä. Tuotteiden erityisominaisuudet, laadun säilyminen ja tuotannon kestävyys on kyettävä varmistamaan ja osoittamaan. Tärkeitä osia arvonnallisuuden nostamiselle ovat myös tuotteiden palvelumuotoilu, erilaistaminen ja tarinallistaminen.

Luonnontuotteiden jalostusta lisätään ja jalostusastetta nostetaan seuraavilla toimenpiteillä:

6. Laajennetaan ja monipuolistetaan luonnontuotealan arvoverkkoja aktivoimalla uusia jalostavia yrityksiä ja jalostavaa teollisuutta mukaan alan arvoketjuihin ja vetureiksi.
7. Selvitetään ja tuodaan esille uusien luonnontuoteraaka-aineiden ja niihin pohjautuvien tuotteiden markkinoita ja kaupallisia mahdollisuuksia.
8. Vahvistetaan alan yrittäjien ja kehittäjien osaamista ja tiedon välittymistä uusien tuotteiden, palvelujen ja liiketoiminnan kehittämiseksi.
9. Kehitetään ja pilotoidaan työkaluja ja menetelmiä yritysten laadun hallintaan, tuotannon ja toiminnan kestävyden kehittämiseen sekä uusien teknologioiden käyttöönottamiseksi.

10. Kannustetaan yrityksiä yhteistyöhön ja rahoitustukien tehokkaaseen hyödyntämiseen tuotekehityksessä, toiminnan kehittämisessä ja uuden teknologian käyttöönotossa muun muassa yritysryhmähankkeiden ja yhteisinvestointien muodossa.
11. Laajennetaan matkailu- ja hyvinvointialan yrittäjien ja kehittäjien kanssa tehtävää yhteistyötä luonnontuotteiden tuoman lisäarvon ja vetovoimatekijöiden hyödyntämiseksi tuotteissa ja palvelukonsepteissa.

6.4 LIIKETOIMINNAN KASVUA JA KESTÄVYYTTÄ TUKEVAN TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN

Luonnontuotealan moninaisen yritystoiminnan takia alalla on laaja-alaisesti palvelutarpeita. Tämä haastaa tukea tarjoavien tahojen asiantuntemuksen ja verkostoyhteydet. Luonnontuotealaan paneutuvia yrityspalveluja on nykyisellään saatavilla varsin vähän, erikoistuneita osaajia tarvitaan lisää. Luonnontuotteisiin pohjautuvien tuotteiden ja palvelujen ideoimiseksi ja kehittämiseksi tarvitaan tiedon ja osaamisen sujuvaa yhdistämistä sekä toimialarajoja ylittävää verkostoa ja yhteistyötä. Luonnontuotealan tutkimus- ja kehittämistoiminta on ollut pääosin yksittäisten hankkeiden varassa, mikä jatkuvuuden puuttuessa hankaloittaa asiantuntemuksen karttumista. Toimialatukeen tarvittaisiin lisää pitkäjänteisyyttä ja nykyistä pysyvämpiä rakenteita.

Luonnontuotealaan paneutuvalla tutkimuksella luodaan perustaa alan uudelle liiketoiminnalle, innovaatioille, kestäväälle kasvulle ja toimintatapojen uudistamiselle. Alan tieteellistä ja soveltavaa tutkimusta tarvitaan lisää. Tutkimustiedon ja erikoisosaamisen tarpeet on kyettävä tunnistamaan ja ennakoimaan tehokkaasti. Tämä edellyttää tutkijoiden, kehittäjien, kouluttajien ja yrittäjien tiivistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Lisää vaikuttavuutta tarvelähtöiseen alan tutkimukseen voidaan saada ohjelmapohjaisesti.

Koulutuksella tuetaan yritysten osaamispohjan ja kilpailukyvyyn vahvistumista. Kehittyvällä toimialalla myös alan kouluttajien ja kehittäjien täydennyskoulutus ja jatkuva oppiminen ovat tarpeen. Lähitulevaisuuden osaamistarpeita on kyettävä ennakoimaan. Tässä on tukena esimerkiksi kansainvälisten yhteyksien laajentaminen. Oppilaitosten ajantasaiset oppimisympäristöt tarjoavat yrityksille paikan tutustua kehittyneeseen teknologiaan, mutta myös mikroyritysten tuotantoon ja tuotekehitykseen soveltuvia tiloja, linjastoja ja palveluja.

Luonnontuotealan liiketoiminnan kasvua ja kestävyyttä tukevaa toimintaympäristöä kehitetään seuraavilla toimenpiteillä:

12. Lisätään alan tieteellistä ja soveltavaa tutkimusta hyödyntäen tehokkaasti kotimaiset ja kansainväliset rahoituslähteet ja yhteistyömahdollisuudet.
13. Tiivistetään alan tutkimuksen, koulutuksen ja kehittämistyön yritys yhteistyötä ja tiedonvaihtoa.
14. Kehitetään edelleen alan koulutusta eri tasoilla sekä oppilaitosten luonnontuotealan mikroyritysten tuotantoon ja tuotekehitykseen soveltuvia oppimisympäristöjä.

15. Kehitetään ja vahvistetaan yritysten ja alan muiden toimijoiden innovaatioverkostoja sekä asiantuntijapalveluja ja -yhteyksiä.
16. Selvitetään ja kehitetään nykyistä pysyvämpiä ratkaisuja luonnontuotealan toimialatukeen, seurantaan ja kehittämistyön koordinaatioon.

6.5 TOIMINTAOHJELMAN ORGANISOINTI JA SEURANTA

Luonnontuotealan toimintaohjelmaa toteutetaan vuosina 2023–2030. Toimintaohjelman toimeenpanoa ja seurantaan varten kootaan valtakunnallinen ja laajapohjainen yhteistyöryhmä, jossa ovat edustettuna alan kehittymiseen vaikuttavat tahot kuten yritykset, toimialajärjestöt, hanketoteuttajat, koulutus, tutkimus, yrityspalvelut, rahoitus ja hallinto.

Yhteistyöryhmä kokoontuu vuosittain ja tarkastelee toimintaohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista, tekee alan ennakointia sekä tarvittaessa painottaa tai tarkentaa jatkototeutusta. Yhteistyöryhmän tueksi pyritään saamaan luonnontuotealan valtakunnallista kehitystyötä aktivoiva, tukeva ja kokoava hanke, joka yhdessä toimialajärjestöjen edustajien ja alan toimialapäällikön kanssa kutsuu ja valmistelee yhteistyöryhmän kokoontumiset.

Toimintaohjelmaa toteutetaan pääosin alueellisten, valtakunnallisten ja kansainvälisten eri ohjelmien hankkeiden avulla. Alaan liittyvien hankkeiden kytkeytymistä toimintaohjelman tavoitteisiin ja toimenpiteisiin sekä teemakohtaista yhteistyötä tuetaan kattavan viestinnän ja yhteistyörakenteiden avulla. Viestintä on keskeinen osa toimintaohjelman toimeenpanoa ja tukee sen tavoitteiden saavuttamista. Erityisesti tiedon tavoitteista ja toimenpiteistä tulee tavoittaa hanketoteuttajat, yritykset, rahoittajat ja hallinto. Ohjelman tavoitteiden toteuttaminen vaatii toimijoiden tiivistä vuoropuhelua ja yhteistyötä.

Toimintaohjelman päätavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisen mittareina käytetään alalla tuotettujen raaka-ainemäärien kehitystä, alan kehittämis- ja investointitoimien rahoituksen määrää sekä alalla toimivien yritysten lukumäärän, liikevaihdon ja tuotannon jalostusarvon kehitystä. Mittareita tarkennetaan seurantatyön yhteydessä yhteistyöryhmän toimesta. Tietoa kerätään muun muassa toimialaraportoinnin yhteydessä sekä erillisillä selvityksillä.

LÄHTEET

- Elintarviketeollisuuden tietokartta vähähiilisyteen (2020). Elintarviketeollisuusliitto 09/2020. Viitattu 30.12.2022.
<https://www.etl.fi/media/aineistot/nettisisaltojen-liitteet/elintarviketeollisuuden-tietokartta-vahahiilisyteen.pdf>
- Euroopan vihreän kehityksen ohjelma (2022). Euroopan komissio. Viitattu 30.12.2022.
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_fi
- Farm to Fork strategy (2022). Euroopan komissio. Viitattu 30.12.2022. https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en
- Ilmastoruokaohjelma (2022). Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 30.12.2022.
<https://mmm.fi/ilmastoruokaohjelma>.
- Interreg-ohjelmat (2022). Viitattu 30.12.2022.
<https://rakennerahastot.fi/interreg-ohjelmat>
- Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020. Valtiovarainministeriö.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020090768680>
- Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030 (2022). Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-685-3>
- Kansallinen metsästrategia 2035 (2022). Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 30.12.2022. <https://mmm.fi/kms>
- Kantar TNS Agri Oy (2022). MARSI 2021, Luonnonmarjojen ja -sienten kauppaantulo-määrät vuonna 2021. Ruokavirasto 3/2022.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022040627410>
- Laki luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta. 487/4.6.2021.
<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210487>
- Luomu 2.0 – Suomen kansallinen luomuohjelma vuoteen 2030 (2021). Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-386-2>
- Luomu 2.0 -ohjelman toimeenpanosuunnitelma (2023). Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2023:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-855-3>
- Lähiaruokaa – totta kai! Lähiaruokaohjelma ja lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2025 (2021). Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:8.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-195-0>
- Martínez de Arano, I., Maltoni, S., Picardo, A., Mutke, S. et al. (2021). Non-wood forest products for people, nature and the green economy. Recommendations for policy priorities in Europe. A white paper based on lessons learned from around the Mediterranean. EFI and FAO, Barcelona. <https://doi.org/10.36333/k2a05>
- Metsä: monikäyttö ja ekosysteemipalvelut (2015) Toim. Kauko Salo. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-123-5>
- Neuvonen, Marjo; Lankia, Tuija; Kangas, Katja; Koivula, Johanna; Nieminen, Markku; Sepponen, Anne-Mari; Store, Ron; Tyrväinen, Liisa (2022). Luonnon virkistyskäyttö 2020. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus, 41/2022. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-429-6>
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- Rutanen, Juha (2014). Luonnontuotteet monipuolistuvissa arvooverkoissa – Luonnontuotealan toimintaohjelma 2020. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Raportteja 145. <http://hdl.handle.net/10138/229380>
- Rutanen, Juha 2018. Luonnontuotealan raaka-aineiden saatavuuden parantaminen. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Raportteja 178.
<http://hdl.handle.net/10138/234319>

- Siltovuori, Venla ja Rutanen, Juha (2022). Luonnontuotealan hankkeet alan toimintaohjelman toteuttajina. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Raportteja 213.
<http://hdl.handle.net/10138/347678>
- Suomen biotalousstrategia – Kestävästi kohti korkeampaa arvonnalisää (2022). Valtioneuvoston julkaisuja 2022:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-547-4>
- Suomen CAP-suunnitelma 2023 - 2027 (2022). Suomen viimeistelty CAP-suunnitelma on toimitettu Euroopan komissioon 20.7.2022. Maa- ja metsätalousministeriö. Viitattu 30.12.2022. <https://mmm.fi/cap27/cap-suunnitelma>.
- Suomen matkailustrategia 2022–2028 ja toimenpiteet 2022–2023 (2022). Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022:51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-772-4>
- Suomen ruokamatkailustrategia 2020-2028 (2020). Yhdessä tekoja luonnosta ammentaan, toimenpiteet 2020-2023. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020092775919>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2021). Tulevaisuuden luonnontuoteala. TEM toimialaraportit 2021:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-923-0>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2022). Arvoketjuja vahvistamalla volyyymia luonnontuotealalle. TEM toimialaraportit 2022:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-985-8>
- Uudistuva ja osaava Suomi 2021 – 2027, EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelma (2021). Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 30.12.2022.
<https://rakennerahastot.fi/uudistuva-ja-osaava-suomi-2021-2027>
- Viennin ja kansainvälisen kasvun ohjelma (2020). Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-564-5>
- Wallius, Venla; Aho, Maarit ja Rutanen, Juha (2018). Luonnontuotealan hanketoiminta 2015–2018. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Raportteja 190.
<http://hdl.handle.net/10138/282710>
- Yritysten Kehittämispalvelut (2022). ELY-keskus. Viitattu 30.12.2022.
<https://www.ely-keskus.fi/web/yritystenkehittamispalvelut>

HELSINGIN YLIOPISTO
RURALIA-INSTITUUTTI